

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Sociální jistoty

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracoval:
Petr Přerovský

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Sociální jistoty zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně 10.4.2011

.....

Petr Přerovský

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Petr Přerovský

OBSAH

Úvod	2
1 Sociální jistoty	3
1.1 Vymezení pojmu sociální jistoty	3
1.2 Základní prameny sociálního práva	3
1.2.1 Všeobecná deklarace lidských práv	4
1.2.2 Evropská sociální charta	4
1.2.3 Ústava ČR a Listina základních práv a svobod	5
1.3 Sociální stát	6
1.3.1 Charakteristika sociálního státu	7
1.3.2 Vývoj sociálního státu	9
1.3.3 Krize sociálního státu	10
1.4 Sociální jistoty v oblasti zaměstnání	13
1.5 Sociální jistoty v oblasti vzdělávání	14
1.6 Sociální jistoty v oblasti zdravotnictví	17
2 Principy zajišťující sociální jistoty	20
2.1 Princip sociální spravedlnosti	21
2.1.1 Zásada každému podle jeho zásluh	23
2.1.2 Zásada každému podle jeho potřeb	24
2.2 Princip sociální solidarity	26
2.3 Princip subsidiarity	28
2.4 Princip participace	30
3 Empirický průzkum	32
3.1 Cíl průzkumu	32
3.2 Hypotéza průzkumu	32
3.3 Metoda průzkumu	32
3.4 Výběr výzkumného vzorku a jeho charakteristika	33
3.5 Zpracování výsledků a jejich analýza	34
3.6 Celkové vyhodnocení průzkumu	44
Závěr	46
Resumé	47
Anotace	48
Použitá literatura	49
Seznam příloh	51

Úvod

Pro mou bakalářskou práci jsem si vybral téma Sociální jistoty. Toto téma jsem si zvolil proto, že se dotýká nejen mě, ale i ostatních jednotlivců a také celé společnosti. Dále proto, že s nástupem ekonomické krize, která ovlivnila většinu občanů, se stále více diskutuje o sociálních jistotách a o možnostech jejich udržení v souvislosti s rozsáhlým přerozdělováním a solidarismem, který souvisí s vyrovnáváním nežádoucích rozdílů ve společnosti.

Dle mého názoru pojem sociální jistoty není jednoznačně definičně vymezen, často bývá ztotožňován s klasickým sociálním a zdravotním pojištěním zajišťující příjem v případě nemoci, úrazu, stáří a nezaměstnanosti. Pokusím se tedy sociální jistoty vymežit i s jiného pohledu.

Cílem bakalářské práce je ukázat obecněji pojatý výklad sociálních jistot v širších souvislostech a zjistit jak sociální jistoty vnímá mladší a starší generace občanů.

Práce se dělí na dvě hlavní části – teoretickou a praktickou část

První kapitola je zaměřena na pojem vymezující sociální jistoty a na další pojmy s nimi související. Dále zde popisují základní prameny mezinárodního a vnitrostátního sociálního práva, instituci sociální stát a podrobněji se zde zabývám sociálními jistotami v oblasti zaměstnání, vzdělávání a zdravotnictví.

Druhá kapitola se zabývá principy zajišťující sociální jistoty s důrazem na princip sociální spravedlnosti, sociální solidarity, subsidiarity a participace.

Ve třetí kapitole, tedy v empirické části použiji průzkum ve formě anonymního dotazníku z užitím otevřených a uzavřených otázek, kde respondenty budou jedinci vykonávající dělnickou profesi, tzv. dělnická třída. Zjištěná data následně vyhodnotím a pokusím se o jejich interpretaci. Cílem praktické části je zjistit, zda starší generace společnosti upřednostňuje sociální jistoty. A naopak, zda mladší jedinci upřednostňují svobodu a příležitost.

1. Sociální jistoty

Sociální jistoty jsou v poslední době aktuálním tématem v médiích, které jsou spojovány především s důchodovou reformou. V této kapitole se pokusím sociální jistoty vymezit i z jiného pohledu. Uvedu zde, dle mého názoru, tři hlavní prameny sociálního práva zajišťující základní sociální jistoty, charakteristiku sociálního státu a blíže popíši sociální jistoty v oblasti zaměstnání, vzdělávání a zdravotnictví.

1.1 Vymezení pojmu sociální jistoty

Sociální jistoty můžeme vymezit jako státem garantovaná sociální práva a práva, která občanům, poskytují sociální ochranu.

Sociální práva jsou „*ty části práva, jejichž cílem je vyrovnání sociálních rozdílů, především v podobě nedostatků jedinců a určitých skupin obyvatel v materiálním zajištění, rovnosti příležitostí a možnosti vlastního uplatnění a rozvoje*“ (Zacher 1976 in Koldinská 2007, s. 22).

Sociální ochrana je souborem všech nástrojů, kterým stát dle I. Tomeše (2001, s. 24) vyjadřuje systematické úsilí o předcházení a řešení obtížných životních událostí, které vedou k ekonomické nebo sociální nouzi, a které občané nejsou schopni řešit vlastními prostředky nebo prostředky své rodiny. Tímto úsilím zajišťuje stát nezadatelná občanská práva na důstojný život, na rodinu a na práci.

1.2 Základní prameny sociálního práva

České sociální právo se vyvíjelo v úzké souvislosti s vývojem práva v jiných, především okolních státech a také v úzké souvislosti s vývojem práva mezinárodního. K. Koldinská (2007, s. 29) uvádí, že podoba sociálního práva v současné době v podstatě vyplývá z rozvoje, jaký ve 20. století a zejména v jeho druhé polovině, zaznamenala koncepce lidských práv, mezi která byla zařazena i práva sociální. Za jedny z nejdůležitějších pramenů považují:

- Všeobecnou deklaraci lidských práv.
- Evropskou sociální chartu.
- Ústavu České republiky a Listinu základních práv a svobod.

1.2.1 Všeobecná deklarace lidských práv

Je deklarací a jako taková se nestala závazným pramenem mezinárodního práva, ale stala se filozofickým východiskem pro řadu mezinárodních paktů, úmluv a doporučení (Tomeš, Koldinská 2003, s. 24).

Dle Tomeše (2001, s. 94) vychází z koncepce přirozených lidských práv, ve kterých jsou obsaženy základní jistoty, co člověku musí náležet, aby se mohl plně realizovat ve společnosti. Tato práva souvisejí s jeho lidskou existencí, s jeho právem projevit se jako osobnost a s jeho právem na důstojný život. Těmto základním právům odpovídá povinnost státu vytvářet podmínky pro jejich naplnění.

Všeobecnou deklaraci lidských práv lze rozdělit do následujících skupin:

- Občanská práva – mezi které řadíme svobodu, rovnost, důstojnost, právo na život, právo na soukromí a rodinu, právo svobody pohybu, pobytu.
- Politická práva – mezi která řadíme práva na spravedlivý proces, svobodu myšlení, projevu, shromažďování.
- Hospodářská práva – právo na soukromé vlastnictví.
- Sociální práva – právo na sociální zabezpečení, zaručení důstojné životní úrovně a práva související s výkonem práce.
- Kulturní práva – mezi která řadíme právo na vzdělání a na účast na kulturním životě (Tomeš, Koldinská 2003, s. 24).

1.2.2 Evropská sociální charta

Doplňuje Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (Tomeš, Koldinská 2003, s. 28). Zakotvuje ochranu sociálních práv v širokém rozsahu. Tvoří základní rámec pro budoucí postupnou harmonizaci sociální politiky v zemích Evropské unie. Státy, které podepsaly Evropskou sociální chartu, se zavázaly, že budou vytvářet takovou sociální politiku, která bude chránit celkem devatenáct sociálních práv svých občanů (Francová, Novotný 2008, s. 143).

Podle Tomeše a Koldinské (2003, s. 28) můžeme vymezit sedm základních a neopomenutelných práv, mezi která patří:

- Právo na práci.
- Právo organizovat se.
- Právo na kolektivní vyjednávání.
- Právo na sociální zabezpečení.
- Právo na sociální a lékařskou pomoc.
- Právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu.
- Právo migrujících pracovníků na ochranu a pomoc.

Vedle těchto sedmi základních práv jsou i další sociální práva, která v menší či větší míře souvisejí s právem na práci, které je uváděno v článku 1 Evropské sociální charty. V následujících článcích (2, 3 a 4) Evropské sociální charty, jsou uváděny další sociální práva, která se týkají pracovních podmínek. Logika této skladby je jasná: závazek k vysoké úrovni zaměstnanosti stanovený článkem 1 je doprovázen povinností zajistit uspokojivou ochranu pracovníků ve vztahu k pracovní době, bezpečnosti, ochraně zdraví při práci a spravedlivé odměně (Francová, Novotný 2008, s. 143).

Mezi další sociální práva uváděná v Evropské sociální chartě patří:

- Právo dětí a mladistvých osob na ochranu.
- Právo zaměstnaných žen na ochranu.
- Právo na poradenství v povolání.
- Právo na přípravu a výkon povolání.
- Právo na ochranu zdraví.
- Právo na užitek ze sociálních služeb.
- Právo tělesně a duševně postižených osob na odborný výcvik, rehabilitaci a nové začlenění do společnosti.
- Právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu.
- Právo na výdělečnou činnost na území jiných smluvních stran (Tomeš, Koldinská 2003, s. 29).

1.2.3 Ústava České republiky a Listina základních práv a svobod

V souvislosti s obsahem výše uvedených pramenů věnovaných lidským právům a svobodám, je třeba se zmínit o postavení, které zaujímají v našem právním řádu (Tomeš

2001, s. 101). Zcela zřetelně vyjadřuje postavení těchto dokumentů v našem právním řádu Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky, článek 10, který považuje „ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, za bezprostředně závazné a mají přednost před zákonem“. Tyto ratifikační dokumenty jsou na úrovni norem ústavních a jsou zakotveny v Listině základních práv a svobod.

Základní sociální práva obsažená v Listině můžeme tedy shrnout takto:

- Každý má právo na svobodnou volbu svého povolání a přípravu k němu, jako i právo podnikat (Čl. 26/1).
- Každý má právo získat prostředky pro své životní potřeby prací. Občany, kteří toto právo nemohou bez své viny vykonávat, stát v přiměřeném rozsahu hmotně zabezpečuje (Čl. 26/3).
- Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě osoby, která jej živila (Čl. 30/1).
- Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek (Čl. 30/2).
- Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu (Čl. 32/1,5), (Francová, Novotný 2008, s. 94).

1.3 Sociální stát (Welfare state)

Po 2. světové válce se všechny státy západní Evropy shodly na společenském modelu, který se nazývá sociální stát. K tomuto modelu přistoupily skoro všechny vyspělé ekonomiky světa a z části ho zavedly i některé krajiny tzv. třetího světa (Blaha 2009, s. 9).

H. Francová, A. Novotný (2008, s. 74) uvádí, že pojem sociální stát se stal jedním ze základních pojmů sociologického slovníku. Vystihuje sociální fenomén, který se stal realitou vyspělého světa. Rozumí se jím situace, v níž občané moderního státu v okamžiku oslabení nebo ztráty své schopnosti zabezpečit sobě nebo těm, kteří jsou na nich bezprostředně závislí, očekávanou ekonomickou nebo sociální podporu, nejsou odkázáni na dobrovolnou pomoc příbuzných nebo spoluobčanů a mají právní nárok na poskytnutí pomoci.

1.3.1 Charakteristika sociálního státu

Podle V. Krebse a kol. (2007, s. 74) sociální stát není jednoznačně definičně vymezen. Mnohdy je chápán jako stát se silným veřejným sektorem a s výraznými intervencemi vlády do sociální oblasti. Často je tedy chápán jako určitý druh vlády, který je výsledkem mocenského zápasu o ideologicky motivovaných rozhodnutích. Je také vymezován jako stát, ve kterém odpovědnost za základní životní podmínky není jen záležitostí jedinců a jejich rodin, ale i záležitostí veřejnou.

M. Večeřa (1996, s. 28) vymezuje sociální stát jako stát, ve kterém demokraticky organizovaná moc prostřednictvím sociálního zákonodárství, činnosti státních orgánů a institucí:

- Garantuje základní příjem každého občana a rodiny na úrovni životního minima.
- Poskytuje sociální dávky umožňující předejít, zmírnit nebo překonat sociální rizika možných sociálních událostí (tj. zejména nemoci, úrazu a nezaměstnanosti) s cílem zajistit přiměřenou úroveň sociálního bezpečí.
- Zajišťuje poskytování veřejných sociálních služeb (hlavně v oblasti školství a zdravotnictví) odpovídající úrovni pro všechny jedince bez ohledu na jejich postavení ve společnosti.

Uvedené tři základní okruhy činností sociálního státu nepostihují všechny jeho aktivity a zejména cíle, které jsou s existencí sociálního státu spojovány. Za programově sledované cíle bývají označovány zejména:

- Sociální jistota a bezpečí.
- Sociální suverenita a důstojnost jedince (zvláště sociální nezávislost na trhu práce).
- Blahobyt občana.
- Snížení sociální nespravedlnosti a vyšší sociální rovnost.
- Standardní úroveň veřejných sociálních služeb (Večeřa 1996, s. 28).

Dle L. Blahy (2009, s. 29) je zřejmé, že sociální stát není jen systémem na poskytování sociálních dávek a služeb, ale také regulací tržního chování. Nemalou

úlohu v tomto směru sehrává nejenom přímá regulace, ale i různé podpůrné státní programy např. v oblasti budování infrastruktury.

Není proto náhodné, že tato moderní instituce se rozvíjela hlavně v neklidných obdobích, kde velká část populace prožívala bytostnou nejistotu a hledala spolehlivou oporu před narůstajícími sociálními riziky (Keller 2005, s. 10).

Aby mohl sociální stát zmírnit negativní dopady trhu na některé občany státu, musel ve větší či menší míře dekomodifikovat určité sociální služby, musel je zpřístupnit nesolventním vrstvám. Dále musel sáhnout k více či méně výrazné redistribuci příjmů, aby vyrovnal šance na zvládnutí sociálních rizik mezi různě bohatými skupinami obyvatelstva, a konečně musel vyvinout mechanismy solidarity, které přesáhly její tradiční, přirozené, organické formy (Keller 2005, s. 11).

Blaha (2009, s. 29) dekomodifikaci označuje za míru osvobození se od tržních sil. Jinými slovy, když je život člověka řízený jen trhovými vztahy, o jeho životě můžeme hovořit jako o komodifikovaném, protože jednotlivec je v tomto případě degradován jen na určitou komoditu na trhu práce. Když ho však dokážeme aspoň částečně osvobodit od diktátu trhu, potom můžeme hovořit o dekomodifikaci.

Tedy stát musí občanovi zabezpečit reálnou alternativu, aby nebyl jen závislý na trhu a dostal ho do situace, aby se mohl spolehnout na zaručení živobytí a nemusel se spoléhat jen na tržní příjmy. Když celé jeho živobytí není závislé jen z příjmů, které získá na trhu práce, můžeme říci, že už není jen obyčejnou komoditou. Má možnost výběru. Např. buď si zvolí špatně placené pracovní místo, nebo bude brát sociální dávky. Buď si zvolí, že se bude víc vzdělávat, nebo hned po dosažení základního vzdělání vstoupí na trh práce. Dekomodifikace tedy posiluje postavení zaměstnance a oslabuje dominantní postavení zaměstnavatele (Blaha 2009, s. 4-5).

Dle Kellera (2005, s. 11) je nutné nalézt rovnováhu a vyrovnat zájmové rozpory mezi sektorem tržní ekonomiky na straně jedné a zásadami demokratické politiky na straně druhé. Tedy jeden z hlavních úkolů sociálního státu je smiřovat potřeby sociální politiky s politikou hospodářskou. Zatímco hospodářská politika zabezpečovala v tomto rovnovážném stavu ekonomický růst a plnou zaměstnanost jako základ pro financování veřejných výdajů a služeb, politika sociální se starala o to, aby tlaky tržního systému

nevedly k rozdělení společnosti a k narušení sociálního smíru, což by mohlo zpětně ohrozit i fungování ekonomiky.

1.3.2 Vývoj sociálního státu

Vystižení sociálního státu je obvykle spojeno s hledáním společenských souvislostí, které si nepřímo vynucují jeho vznik. Počátky vzniku sociálního státu můžeme umístit do období začátku kapitalismu nebo je ztotožníme s 80. léty 19. století (Wildmannová 2005, s. 32).

Většina koncepcí sociálního státu vysvětluje jeho vývoj společenskými důsledky procesu industrializace a vznikem industriální společnosti. Proces industrializace, který bývá spojován s urbanizací, přinesl zásadní průlom nejen do dělby práce a organizace práce (vytvořil se trh práce), ale i do mezilidských vztahů (Wildmannová 2005, s. 32).

Proces industrializace tedy vedl k následujícím skutečnostem:

- Dlouhodobému poklesu zaměstnanosti v zemědělské výrobě a podílu venkovského obyvatelstva.
- Extenzivní urbanizaci – růst velkých měst a městského způsobu života.
- Vytvoření vrstvy námezdních zemědělských dělníků, bezzemků.
- Požadavkům na kvalifikovanou, gramotnou a spolehlivou pracovní sílu.
- Vnímání nezaměstnanosti jako situace, kdy navzdory snaze nejde získat placenou práci.
- Růstu nezaměstnanosti tzv. bílých límečků a vytvoření střední třídy.
- Bezprecedentnímu zbohatnutí některých firem a jednotlivců a udržení dlouhého období hospodářského růstu (Francová, Novotný 2008, s. 86).

Dle M. Wildmannové (2005, s. 32) se postupně vytváří trh zboží, půdy a práce jako podstatné organizační principy společnosti. Tyto společenské změny narušily i tradiční struktury sociální solidarity, které tvořily základ sociální ochrany proti sociálním rizikům, a to rodinu, církevní a obecní charitativní aktivity. Sociální mobilita a urbanizace zvláště stejně jako vyhranění individualismu tuto situaci ještě dále umocnily.

Společnost a její měnící se sociální struktura byla doprovázena rychlým růstem počtu obyvatelstva a dalšími sociálními změnami:

- Mění se formy rodiny a způsoby života v územní komunitě.
- Narůstá rozdíl mezi těmi lidmi, kteří pracují a kteří nepracují.
- Klesá dětská úmrtnost a roste postupně délka lidského života.
- Nepodílení se na trhu práce znamená budoucí nepříznivý dopad na jedince (např. v případě stáří, nemoci apod.) (Francová, Novotný 2008, s. 86).

Sociální stát se v této společenské situaci stává nezbytností – má jedinci vynahradit jeho jednostrannou závislost na trhu práce (Wildmannová 2005, s. 32).

1.3.3 Krize sociálního státu

Dle M. Hausera (2007, s. 16) sociální stát již dávno není samozřejmostí. I když v Evropské unii i jinde nadále přetrvávají jeho významné prvky, i tyto prvky, i tyto zbytky poválečného sociálního státu, jsou předmětem neustálých polemik a zpochybňování.

J. Keller (2005, s. 9) uvádí, že o sociálním státu a o hluboké krizi, ve které se nachází, se mluví stále hlasitěji. Dokonce to vypadá, že tvrdá kritika sociálního státu z jedné strany a zoufalá snaha druhé strany zachránit z něj, co se snad zachránit ještě dá, tvoří v současnosti ústřední osu veškeré politiky.

Není to ovšem situace tak úplně nová. Sociální stát byl zpochybňován od samého počátku. V padesátých letech 20. století bylo sociálnímu státu vytýkáno, že je zdrojem inflace a brzdou hospodářského růstu. Těmto výtkám musel čelit v době, kdy hospodářský růst většiny evropských zemí byl z dnešního pohledu přímo astronomický. V šedesátých letech byl opět obviňován z přílišné byrokratičnosti a strnulosti správního aparátu. Od sedmdesátých let jej zase vinili z toho, že přispívá k růstu nezaměstnanosti a neúměrně přetěžuje vládu a státní rozpočet. V osmdesátých letech mohl sociální stát podle názoru svých kritiků především za zvýšení sociálního vyloučení a za rostoucí nestabilitu rodiny. Od devadesátých let až do současnosti nese vinu za snižování konkurence schopnosti země, kterou brzdí právě v době rychle postupující globalizace ekonomiky (Keller 2005, s. 9).

Dle Francové a Novotného (2008, s. 108) sociální stát roztáčí bludné okruhy, které zpochybňují míru jeho racionality a zužují prostor pro jeho vývoj. Bludné kruhy modernizace se roztácejí prakticky ve všech sférách sociální politiky. V oblasti zaměstnanosti vyvíjejí tlak na nezaměstnané, aby přijali jakoukoli práci třeba i za nižší mzdu, která ale snižuje přítok peněz z jejich odvodů do státní pokladny a na sociální pojištění. Přitom současně stoupají sociální výdaje na ty, kdo mají takto neplnohodnotná zaměstnání.

Podobně funguje začarovaný kruh předčasných důchodů. Státní výdaje na předčasné důchody nutí stát zvýšit odvody na pojistném pro ty, kdo pracují. Tím se zvýší osobní náklady práce, což vede firmy k dalšímu propouštění a posílání zaměstnanců do předčasného důchodu, který je hrazen zvýšením pojistného pro občany, kteří práci zatím ještě mají. Penzijní systém představuje jeden velký bludný kruh sám o sobě. Nutnost platit vysoké příspěvky na důchod snižuje životní úroveň poplatníků, na což řada domácností zareaguje tím, že si nepožijí děti. Výsledkem je menší počet budoucích příspěvateľů na důchody a tedy je zapotřebí dále zvyšovat příspěvky na penzi (Francová, Novotný 2008, s. 108).

Dle Kellera (2005, s. 15) se sociální stát pokusil v jisté míře rozdělit trh, aby tržní systém ochraňoval před jeho vlastními negativními dopady. Odtud plyne jeho dvojznačnost, která vzbuzuje kritiku z pravé i levé části politického spektra.

Kritika zprava viní sociální stát z toho, že trh příliš svázal, a tím mu zabránil, aby vyřešil problémy společnosti zcela sám.

Kritici zleva mu vytýkají, že svými sociálně kompromisními opatřeními zachránil systém, který stojí u kořene produkce sociálních nerovností a odcizení.

Spory o sociální stát probíhají v několika rovinách, což odpovídá komplexnosti dopadu sociálního státu na společnost. Vedle rozměru čistě ekonomického se předmětem diskuze stávají politické, sociální i kulturní dopady sociálního státu.

Ekonomické dopady

- Zvyšování sociálních transferů z příčiny zvětšení sociálních výdajů státu.

- Vynucení zvyšování daní státu blahobytu.
- Pokles míry úspor a investic.

Nevyhnutelným následkem takové situace je snižování ekonomické efektivity méně inovací a zpomalování hospodářského růstu (Francová, Novotný 2008, s. 108).

Dle Kellera (2005, s. 15) hlavní spor je veden o to, zda jsou intervence sociálního státu neslučitelné s principy účinné ekonomiky, či zda jsou naopak nutným předpokladem pro stabilitu a reprodukci tržních mechanismů. Podle kritiků zprava představuje sociální stát hned dvojí bariéru motivace. Svými až moc vysokými daněmi bere podnikatelům chuť do podnikání a svými příliš velkorysým sociálním zabezpečením bere pracujícím chuť do práce. Kritika zprava poukazuje především na skutečnost, že sociální výdaje státu se zvyšují po desetiletí rychlejším tempem než samotná ekonomika. Výsledkem je rostoucí míra zadluženosti národních ekonomik. Sociální stát ekonomiku dusí svou nákladností, nízkou efektivností a přílišnou mírou regulací.

Politické dopady

Politici štědrými sociální pomocí natolik zvýšili očekávání lidí, že je posléze nemohli splnit bez hrozby zhoršení hospodářské situace. Velké sliby znamenají velké výdaje (Francová, Novotný 2008, s. 109).

Podle levicových oponentů si vládnoucí strany zajišťují pomoc sociálního státu a jím distribuovaných jistot loajalitu mas a tato strategie bude opuštěna v okamžiku, kdyby se stala příliš moc nákladnou z hlediska soukromých ekonomických zájmů. Podle pravice neohrožuje svobodu a demokracii opuštění od sociálního státu, nýbrž sociální stát sám (Keller 2005, s. 17).

Kulturně-společenské dopady

Podle kritiků a jejich argumentů zmenšuje sociální stát odpovědnost a samostatnost každého občana (Francová, Novotný 2008, s. 109).

Sociální stát přes všechny své výhrady, neduhy a kritiky představuje i dnes základní orientaci a charakteristický rys moderního státu. Sociální stát bezesporu tedy plní vedle

mnoha sociálních aktivit i „běžné“ funkce státu, mezi které můžeme zařadit minimálně tyto:

- Obecný výkon politické vůle dané společností a to buď přímo orgány státu, nebo jinými pověřenými institucemi.
- Tvorba zákonů.
- Soudnictví.
- Ochrana základních lidských práv a svobod.
- Měnová politika rozvoj bankovních služeb.
- Makroekonomická politika: využití fiskálních a dalších politik, které umožňují ekonomice zachovat si nebo rozvíjet produkční schopnosti.
- Vnitřní a vnější bezpečnost daného státu.
- Rozvoj dopravní a informační infrastruktury.
- Politická péče o životní prostředí.
- Vzdělávací politika.
- Sociální politika.
- Zdravotní politika (Francová, Novotný 2008, s. 75).

1.4 Sociální jistoty v oblasti zaměstnání

Právo na práci v demokratické společnosti znamená možnost vybrat si svobodně zaměstnání v přijatelných pracovních podmínkách za přiměřenou odměnu, právo získat práci v mezích společenských možností nebo peněžitou podporu v nezaměstnanosti, která by zajistila životní úroveň přirozenou a lidsky důstojnou (Tomeš 2001, s. 103).

Podle Tomeše (2001, s. 103) právo na práci není samoúčelné. Je to prostředek, který má každému občanu zajistit na jedné straně podíl na národním důchodu, úměrný jeho dovednostem a fyzickým možnostem, na druhé straně plné využití vlastní osobnosti. Právo na práci je jeden ze základních nástrojů sociální emancipace člověka.

Krebs a kol. (2007, s. 287) uvádí, že práce a pracovní uplatnění bezpochyby náleží k hlavním atributům člověka. Práce je určující pro ekonomický a sociální status jedinců, rodin a v podstatě také pro stabilitu a prosperitu celé společnosti. Zajištění možností pracovního uplatnění se ale v tržních ekonomikách vzhledem ke specifčnosti trhu práce

neprosazuje pouze jen s využitím tržních mechanismů. V posledních letech ve většině ekonomicky vyspělých zemí se setkáváme i s určitými aktivitami státu na trhu práce, které bývají označovány jako politika zaměstnanosti, ve které se relativně snižuje preference příjmové ochrany nezaměstnaných a zdůrazňuje se investování do lidí a jejich schopností. Do centra pozornosti se dostává podpora strany nabídky práce a kultivace pracovní síly pomocí nástrojů, jako jsou vzdělávání, rekvalifikace, doškolení, pracovní výcvik atd.

Dle Tomeše a Koldinské (2003, s. 174) zaměstnání a jeho ochrana jako sociálního práva má mnoho aspektů:

- Podpora získání zaměstnání.
- Společenská pomoc v případě nezaměstnanosti.
- Přijatelné pracovní podmínky.
- Ochrana člověka při práci.
- Spravedlivá odměna za práci.
- Ochrana při zániku pracovního poměru a proti jeho nenadálému zániku.

Dle Tomeše (2001, s. 104) má občan právo požadovat, aby stát přesně a jasně definoval a zaručil jeho základní sociální práva (právo na spravedlivou odměnu, bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky, stejnou příležitost dosáhnout v zaměstnání povýšení atd.), zakládající jeho sociální jistotu, aby si mohl kromě toho kolektivním vyjednáváním zajistit zlepšování životních a pracovních podmínek a aby mohl usilovat o sociální pokrok.

1.5 Sociální jistoty v oblasti vzdělávání

Vzdělání původně nebylo masovým jevem, naopak se poměrně dlouhou dobu soustředilo na omezené vrstvy obyvatelstva, do kterých se řadila šlechta a vyšší společenské vrstvy. Základy vzdělávacích systémů, tak jak je známe dnes, byly položeny v době osvícenství, kdy potřeba vzdělání vyšla od jednotlivých států, jejichž vlády začaly vnímat negramotné a nevzdělané obyvatelstvo jako přítěž a zdroj nebezpečí sociální nestability (Tomeš, Koldinská 2003, s. 196-197).

Vzdělání je tedy významnou strategickou komponentou, bez které se neobejde žádný zdravý hospodářský život a všeobecně kulturní rozvoj žádné civilizované země. Dle Krebse a kol. (2007, s. 422) od širšího přístupu ke vzdělání a od vzdělávací politiky se také mnohdy očekává, že vyřeší řadu často protichůdných problémů (jako je např. gramotnost, ekonomická prosperita a efektivnost, ale i krize rodiny, zmírnění chudoby a nezaměstnanosti). Souhrnně řečeno, očekává se od ní, že každé společnosti pomůže zlepšit její současné problémy a zvládnout ty, které před ní staví budoucnost. Skutečnost prokazuje, že tato očekávání nejsou úplně mylná.

Mezinárodní úsilí se nechalo inspirovat národními praxemi a tímto způsobem získané informace o vzdělání zakotvilo ve Všeobecné deklaraci lidských práv (1948). Právo na vzdělání v Deklaraci, tedy nese několik důležitých znaků:

- Jedná se o právo, nikoli povinnost, jako povinnost přetrvávala pouze účast na základním vzdělání.
- Střední vzdělání má být všeobecně přístupné.
- Alespoň základní vzdělání má být bezplatné.
- Základní účel vzdělání je viděn v zajištění plného rozvoje lidské osobnosti a vzájemného porozumění mezi národy a rasovými a náboženskými skupinami.
- V případě vzdělávání dětí mají rodiče přednostní právo na volbu druhu vzdělání pro své potomky (Tomeš, Koldinská 2003, s. 197).

Krebs a kol. (2007, s. 421) uvádí, že rozhodující role ve vzdělávací politice náleží státu. Vzdělání lze totiž označit za klasický případ netržního zboží, jehož charakteristika, vlastnosti a efekty, tzv. kladné externality (tj. společenské užitky a prospěch, který plyne ze vzdělaného jedince společnosti) ho předurčují k tomu, aby bylo převážně zabezpečováno ze státních zdrojů.

Vzdělání má samozřejmě i individuální užitky pro jedince. Tato okolnost zakládá zamyšlení nad finanční spoluúčastí jedince na krytí některých nákladů na vzdělání, ale nikterak neovlivňuje skutečnost, že stát je ve vzdělávací politice velice významným subjektem.

Dalším pramenem práva, který upravuje proces vzdělávání je Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. V článku 13 tohoto dokumentu se již vzdělání dává do souvislosti s důstojností lidské osobnosti a s úctou k lidským právům. Vzdělání v tomto kontextu dostává na mezinárodní úrovni další rozměr, stává se prostředkem posílení úcty k lidským právům a základním svobodám.

Zásada bezplatnosti se v tomto paktu přesouvá i do oblasti středního a vyššího vzdělání. Vyšší vzdělávání má být podobně jako střední všeobecně přístupné (Tomeš, Koldinská 2003, s. 198).

Pro každou moderní vzdělávací politiku jsou nutné základní principy, na nichž stát dále staví svůj vzdělávací program (Krebs a kol. 2007, s. 422).

Wildmannová (2005, s. 120) za takové principy považuje:

- Princip celoživotního vzdělávání – vzdělávání se musí nutně stát celoživotním procesem, nekončí získáním určitého druhu a stupně vzdělání v rámci školské soustavy. Ve své organizované i neorganizované formě se vzdělání stává neoddělitelnou součástí lidského života. Koncept celoživotního vzdělávání je celosvětový, trvalý a ze strategického pohledu je základní podmínkou adaptability a prosperity ekonomiky a kulturního rozvoje společnosti.
- Princip rovných šancí všech vrstev v přístupu ke vzdělání.
- Princip individualizace a diferenciací ve vzdělání – princip vychází z původního poslání školy, jímž musí být individuální vzdělávání. Znamená, že vzdělávací proces je třeba přizpůsobit vzdělávaným.
- Princip internacionalizace ve vzdělávání – tento princip znamená, že vzdělání je přičítán nadnárodní význam.

Dle výše uvedených sociálních práv a principů v oblasti vzdělávání se dostávají jedinci ze strany státu jistoty, že se bude moci rozvíjet podle svých schopností a dovedností.

1.6 Sociální jistoty v oblasti zdravotnictví

Sociální jistoty v oblasti zdravotnictví chápeme jako právo na zdraví, které je základem zdravotní politiky státu. V právním řádu České republiky je toto právo stanoveno v Listině základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku (Krebs 2007, s. 312).

Výše uvedené právo je v Listině základních práv a svobod podrobněji popsáno v článku 30 a 31.

Článek 30 uvádí, že občané státu mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti v práci, jakož i při ztrátě živitele.

Článek 31 uvádí, že každý má právo na ochranu zdraví. Občan má na základě veřejného pojištění právní nárok na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek, které stanoví zákon (Koldinská 2007, s. 83).

Tomeš (2001, s. 123) uvádí, že Světová zdravotnická organizace pojímá zdraví ještě širěji. Vychází z předpokladů, že každý člověk by měl mít příležitost plně využít svého genetického potenciálu a prožít svůj život bez zbytečného utrpení a ve stavu nejúplnějšího fyzického, psychického a sociálního blaha. To předpokládá možnost fyzického a psychického vývoje bez jakýchkoli překážek v podobě nedostatečné výživy nebo znečištěného životního prostředí a s maximální ochranou před infekčními onemocněními.

Podle Wildamnové (2005, s. 88) stát garantuje obyvatelstvu zdravotní péči. Znamená to zajištění a převzetí odpovědnosti za dostupnost zdravotní péče ze třech hledisek a to:

- Z hlediska finanční dostupnosti.
- Časové dostupnosti – tj. v okamžiku potřeby.
- Z hlediska místní (teritoriální) dostupnosti.

Stát kromě dostupnosti zdravotní péče zaručuje i její kvalitu, tj. zabezpečuje vzdělávání zdravotnických pracovníků, zabezpečuje kontrolu léčiv a stanovuje pravidla pro jejich skladování a distribuci.

Dle Krebse a kol. (2007, s. 312) státní zdravotní politiku v dnešním pojetí i přes různé postoje k budoucnosti sociálního státu (jak ho např. vidí socialisté, environmentalisté nebo zástupci liberálních teorií), můžeme definovat na základě platných zákonů a konvencí jako cílevědomou činnost státu zaměřenou na ochranu, podporu a obnovu zdraví obyvatelstva. Takto široce definovaná zdravotní politika zahrnuje dva druhy aktiv:

- Aktivity zaměřeny k léčení, tj. k odstranění změn ve zdravotním stavu člověka, obnově nebo navrácení zdraví.
- Aktivity ve směru ochrany a podpory zdraví, ve směru zamezení vzniku nemoci.

Koldinská (2007, s. 83-84) uvádí, že sociální ochrana reaguje na nemoc především ze strany prevence, tedy ochrany zdraví. Tato ochrana zdraví je prováděna:

- Všeobecně – jako ochrana veřejného zdraví, tedy ochrana celé společnosti ve směru zamezení vzniku nemocí (např. zamezení šíření infekčních chorob prostřednictvím státních orgánů hygieny, hygienické požadavky na prostory a provoz škol, zotavovacích zařízení, zdravotnických zařízení a podobných zařízení, na stravovací služby, ochranu před hlukem a vibracemi, ochranu zdraví při práci, atd.).
- Individuálně – poskytováním zdravotní péče, a to nejen preventivně (preventivní prohlídky, ozdravné pobyty), ale již také jako řešení nemoci poskytnutím zdravotní péče. Tuto individuální ochranu zdraví zabezpečují zdravotnická zařízení, jejichž služby jsou hrazeny ze zdravotního pojištění.

Krebs a kol. (2007, s. 325) uvádí, že garantovaný model zajišťující zdravotní péči je založen na centralizaci finančních prostředků k financování zdravotnictví a jejich přerozdělování na principu solidarity. Stát jako garant za dostupnost zdravotní péče prostřednictvím své moci, především legislativní, stanovuje zdroje financování:

- Formou daní, kde zdroje na financování zdravotnictví jsou získávány prostřednictvím daňového systému.

- Formou zákonného pojištění, kde zdroje financování zdravotnictví se získávají formou plateb zdravotního pojištění a plynou zpravidla do fondu zdravotní péče, který je oddělen od státního rozpočtu a je fondem samostatně spravovaným.

x x x

V této kapitole jsem se pokusil vysvětlit pojem sociální jistoty a další pojmy, které s problematikou úzce souvisí. Dále jsem zde popsal základní prameny sociálního práva a sociální stát, který prostřednictvím sociální politiky zasahuje do sociální oblasti státu. V následující kapitole se budu zabývat sociální politikou a jejími principy.

2 Principy zajišťující sociální jistoty

Hlavním systémem zajišťující sociální jistoty dle Francové a Novotného (2008, s. 41) je sociální politika daného státu, která směřuje k ovlivňování sociální reality (sociálního systému). Samostatná realizace sociální politiky předpokládá, že jsou k dispozici různé systémy, instituce, normy, pravidla, předpisy, nástroje, které umožňují naplňovat předpokládané cíle. Při jejich volbě, konstrukci a aplikaci je nezbytné se opírat o určitá základní hlediska, o určité základní principy, které jsou pro sociální politiku určující.

Pro volbu a interpretaci těchto základních principů, myšlenkových postupů má velký význam obecné filozofické myšlení a tzv. sociálně politické doktríny. V evropských zemích se tradičně a nejčastěji setkáváme s myšlenkami konzervativního směru, s křesťanským sociálním učením a demokratickým socialismem (Krebs a kol. 2007, s. 27).

Dle Wildmannové (2005. S. 94) konzervatismus představuje myšlenkový koncept, který stojí na osobní svobodě a individuální odpovědnosti. Sociální prospěch a blahobyt každého jedince je závislý především na něm samém, jeho výkonu, osobním nasazení a o ochotě nést rizika. Funkčnost sociální politiky je posuzována podle jejího vztahu k ekonomické efektivnosti. Nepodporuje tedy solidarismus a přerozdělovací procesy, protože ty podle této doktríny vedou k útlumu ekonomických podmětů a aktivit. Zdůrazňuje regulační schopnosti tržního systému a jeho hladké fungování, které z hlediska uspořádání společnosti považuje za určující.

Krebs a kol. (2007, s. 27-28) uvádí, že demokratický socialismus usiluje o zajištění důstojných životních podmínek demokratickou cestou pro všechny jedince. Mezi těmito pravidly je vždy převzetí značné míry sociální odpovědnosti za jedince státem, silný veřejný sektor a rozsáhlé přerozdělování a solidarismus. Je v protikladu ke konzervativní doktríně, silně zdůrazňuje rovnost, a to nejen v právech občanských, ale i v právech sociální.

Křesťanské sociální učení vychází z křesťanské filozofie, podle které za sociální situaci, do které se dostal, není zodpovědný jen sám jedinec, ale v určité míře i společenský systém, který postavení jedince předurčuje. Uznává osobní svobodu, ale

zdůrazňuje, že bez mravního závazku není možná, a že určitý díl odpovědnosti za sociální situaci ve společnosti padá i na mocné a bohaté. Uznává nerovnost, ale ne každou považuje za žádoucí a spravedlivou. Pro křesťanské sociální myšlení je určující odstranění bídy, a proto zdůrazňuje význam sociálních transferů a na křesťanském milosrdenství založené dobročinné aktivity. Do popředí dává fakt, že individuální svoboda musí být podřízena obecnému dobru (Wildmannová 2005, s. 94-95).

Dle Krebse a kol. (2007, s. 28) výše uvedené směry poznamenávají volbu principů, které vedou k zajišťování sociálních jistot ve společnosti. Jedná se především o principy:

- Sociální spravedlnosti.
- Sociální solidarity.
- Subsidiarity.
- Participace.

2.1 Princip sociální spravedlnosti

Spravedlnost je často stavěna proti křivdě a bezpráví. Podle Krebse a kol. (2007, s. 27-29) je považována za měřítko mezilidských vztahů, za mravní a náboženskou hodnotu, za základ právního řádu, základ státu a veřejných politik.

Sociální spravedlnost můžeme charakterizovat pravidly, podle nichž jsou ve společnosti rozdělovány příjmy a bohatství a také životní příležitosti a předpoklady (např. vzdělávat se, uplatnit se na trhu práce atd.) mezi jednotlivce, případně sociální skupiny.

Řekněme hned zpočátku, že neexistuje nějaká obecně akceptovaná definice či představa toho, co je a co není sociálně spravedlivé. Přesto hodnotu sociální spravedlnosti nelze přehlédnout a nelze s ní nepracovat v jakémkoli sociálním systému. Lidé se ve většině shodují v tom, že je třeba jednat a chovat se spravedlivě, a to i ve smyslu sociálním, i když konkrétní obsah tohoto termínu je spíše neurčitý.

Dle J. Rawlse (in Gál 1993, s. 95) hlavním předmětem principu sociální spravedlnosti by mělo být vytvoření základní struktury společnosti a uspořádání velkých sociálních institucí do jednoho kooperačního systému.

J. Váně (2007, s. 144) chápe sociální spravedlnost jako stanovování kritérií, podle kterých se rozdělují dané komodity a s nimi spojené výhody a břemena, avšak principy distribuce jsou zahrnovány do širší množiny principů práv a povinností, aby docházelo k správnému rozdělování zisků plynoucích ze společné kooperace. Základní sociální struktura společnosti a její rozčlenění a ukotvení je předmětem sociální spravedlnosti, přičemž důležitým předpokladem je zachování statusu legitimacy sociálních institucí, především ve vztahu k distribuovaným statkům, břemenům a povinnostem. Sociální spravedlnost je tak spojována zejména s představami o spravedlivě uspořádané společnosti.

Problém je, že i v případě sociální spravedlnosti, navzdory všem pokusům udržet kompletnější pohled na věc, dochází k sužování problematiky sociální spravedlnosti na otázku po kritériích a možnostech distribuce. Sociální spravedlnost se postupem času víc a víc ztotožňuje s určitou podobou distributivní spravedlnosti, jejímž hlavním cílem má být zohledňování sociálního vyrovnání při rozdělování společenských zdrojů a břemen. Její směřování je přitom podmiňováno odstraňováním nebo alespoň zmírňováním sociálních nerovností.

Sociální spravedlnost či nespravedlnost a sociální nerovnosti s ní související, jejich rozsah i charakter, jsou otázkami, které jsou přičítány k sociálnímu napětí či souladu ve společnosti. Vyznačují se silným politickým nábojem, od nich prakticky závisí úspěšnost vládních politik a stabilita společnosti. Téměř každá vláda i politická strana deklaruje, že společnost má být organizována, strukturována a řízena na základě principu sociální spravedlnosti (Wildmannová 2005, s. 96).

Francová, Novotný (2008, s. 42) vnímají současnou sociální spravedlnost v podstatě tak, že je primárně výsledkem snažení jednotlivce, který využívá svých sil k realizaci vlastních zájmů. Současně ji však vnímají i jako nezbytnost pomoci slabým a potřebným občanům na základě kolektivního a společenského opatření. Princip sociální spravedlnosti tedy vyjadřuje skutečnost, že mezi jednotlivými občany a různými

sociálními skupinami existují přirozené rozdíly v tvůrčích silách a schopnostech, stejně tak jako v jejich oprávněných potřebách a zájmech.

P. Matějů, K. Vlachová (2000, s. 101) uvádí, že lidé jsou přesvědčeni, že přidělování příjmů jednotlivcům, rodinám nebo domácnostem podle principu spravedlnosti by mělo hlavně souviset s tím, jak jednotlivec přispěl do systému, do kterého patří. Mezi dvě hlavní kritéria přerozdělování můžeme zařadit:

- Každému podle jeho zásluh.
- Každému podle jeho potřeb.

2.1.1 Zásada každému podle jeho zásluh

Otázka zásluh dle Blahy (2009, s. 416) je nevyhnutelnou součástí teorie spravedlnosti. Tento koncept mnohdy hraje zásadní úlohu také při běžném vnímání spravedlnosti v rámci každodenních morálních rozhodnutí. Velmi často se ptáme sami sebe, zda si někdo něco zaslouží, anebo nezaslouží a naše vnímání zásluh přitom přímo nebo nepřímo odráží některou koncepci spravedlnosti. Důležitější je, že v zásadě ani jedna teorie spravedlnosti nemůže zapomenout na problém individuálního odměňování a jestli na něj zapomíná, je to jenom proto, že tento problém přenechává na řešení spontánním společenským mechanismům, jako je v současné době například trh.

Váně (2007, s. 138-139) uvádí, že za odpovídající kritérium se považuje zásluha konkrétního jedince, která by jej opravňovala k nabití určité části statku, o který má zájem. Obtíž plyne ze samotného pojmu zásluhy. Různé teorie spravedlnosti se rozcházejí v určení toho, co je a co není relevantní zásluha, jež je nezbytnou podmínkou pro získání žádaného statku. Shoda také nepanuje v tom, podle jakého poměru se má rozdělovat. Do hry tak vstupují např. otázky typu, má-li se zásluha vymezovat pouze z konkrétního jednání jedince pro danou situaci nebo bude-li se určovat na základě dlouhodobého postavení subjektu či je-li nutné – a jestliže ano, tak jak – zohledňovat společenskou potřebnost daného jedince.

Wildmannová (2005, s. 95) říká, že tato zdánlivě jednoznačná zásada naráží mnohdy na četné překážky, které můžeme vymezit jako např. co je odměnou zásluhy, jak je

máme měřit, kdo je má stanovit atd. Dnes jsou často zásluhy a odměny odvozovány z pracovního výkonu.

Dle Blahy (2009, s. 422) za základní kritéria zásluh v nejširším slova smyslu se nejčastěji považují:

- Morální zásluhy – které jsou určeny společenskou praxí a společenskou dohodou.
- Trhové zásluhy – určené náhodou a štěstím v prostředí tržního systému, případně vlastnictvím nebo obchodnickým talentem a dovednostmi.
- Pracovní zásluhy – určené odpracovanou dobou a průměrně určeným časem, který je potřeba na výrobu daného produktu.
- Čisté úsilí – určené vůlí k práci, tedy snaživostí a aktivitou (ne schopnostmi či talentem).

Všechny tři klasická kritéria (morální zásluhy, trh a práce) zastávají společný názor, že výjimečné schopnosti by měly být adekvátně ohodnoceny. Čtvrté kritérium zásluh v podobě čistého úsilí, které jsme doplnili k tradičním kritériím, nevychází z konceptu předpokládaných (vrozené nebo získané) schopností jedince, ale jen z vůle, kterou je jednotlivec schopen vynaložit při své činnosti.

2.1.2 Zásada každému podle jeho potřeb

Tato zásada je často základem právních předpisů pečovatelského státu a je blízko sociálním demokratům (Francová, Novotný 2008, s. 44).

Wildmannová (2005, s. 96-97) uvádí, že oprávněnost a použití této zásady se ukazuje vhodné např. v rodinném životě; práce je mezi členy rozdělena podle schopností a sil, avšak její výsledky podle potřeb jednotlivých členů. Musí zde být určitá autorita, která rozhodne, jaké potřeby by se měly uznávat a kdo je bude uznávat. V sociální politice takovou autoritou by měl být určitě stát. Zde však nastává problém v čem a do jaké míry jsou zásady státu únosné a potřebné a jak dalece bude autoritativní distribuce akceptována. Touto zásadou není dostatečně bezpečně řešen problém lidské aktivity a ochoty k práci.

Francová, Novotný (2008, s. 44) uvádí, že současný smysl této zásady je jiný. V ní nejde o maximum seberealizace, kterou měla tato zásada zajistit, ale spíše o minimum. Tuto zásadu spravedlnosti lze v podstatě aplikovat v určitých, jasně vymezených a definovaných sociálních situacích, např. při řešení problému chudoby nebo v podpoře handicapovaných.

Jak však vymežit potřeby, které by měla garantovat společnost? Dle Blahy (2009, s. 440) společnost si konkrétní okruh potřeb dokáže vymežit sama, podle konkrétního historického období a daného kulturního prostředí a na základě těchto určí potřeby, které společnost chápe jako nevyhnutelnou součást důstojného života každého člena společnosti.

Kdyby nebylo v našich silách distribuovat zdroje podle potřeb jednotlivců, a kdybychom nedokázali přesně určit míru a priority v oblasti potřeb, je důležité zůstat při kritériu potřeby, protože považuje za základní požadavek sociální spravedlnosti, aby oprávněné potřeby všech lidí byly uspokojovány stejně. Současná společnost má možnosti na to, aby uspokojila oprávněné potřeby všech lidí nebo alespoň jejich základní sociální potřeby. Řečeno z jiného úhlu: kapitalismus dnes neuspokojuje potřeby lidí v rámci svých možností, a proto nesplňuje podmínku sociální spravedlnosti podle potřeb.

Dále Blaha (2009, s. 444) uvádí, že sociálně spravedlivá společnost by podle jeho názoru měla obsahovat princip spravedlnosti „*každému jedinci podle jeho společensky rozpoznávaných potřeb*“. Záruka poskytnutá jednotlivcům na uspokojování potřeb by měla splňovat podmínku priority takových potřeb, které jsou nevyhnutelné na důstojný život každého jedince. Následně by měly být uspokojovány potřeby, které jsou vyvozeny z jednotlivých tělesných a zdravotních omezení konkrétních jedinců. Po uspokojení těchto potřeb, by měly být uspokojeny všechny další oprávněné a autentické potřeby, bez ohledu na jejich nákladnost.

Krebs a kol. (2007, s. 31) říkají, že model sociální spravedlnosti, který využívá obě výše uvedené zásady, je dnes typický pro vyspělé země s tržní ekonomikou a bývá nazýván jako model pevného dna a otevřeného stropu. Sociální spravedlnost v duchu tohoto modelu je v současné době vnímána spíše tak, že primárně je spojována

s usilováním jedince, který využívá svých schopností k uskutečňování svých vlastních zájmů. Současně je však vnímána i jako vůle pomoci slabým a potřebným občanům.

Sociální spravedlnost a nerovnost je vnímána a hodnocena subjektivně, především kvůli aktuální pozici jedinců a skrývá v sobě dva protichůdné aspekty – stabilizační a destabilizační.

Stabilizační efekt je spojen s kladným hodnocením rozdílu a nerovností, tj. jako rozdílu a nerovností spravedlivých.

Destabilizační efekt je spojen s negativním hodnocením rozdílu a nerovností, tj. jako rozdílu a nerovností nespravedlivých.

Je zřejmé, a průzkumy to také dokazují, že s pozitivním hodnocením sociální spravedlnosti se budeme setkávat spíše u těch jedinců, kteří se pohybují po vzestupných mobilityních drahách a směřují k vyššímu sociálnímu postavení, kdežto ti, na sestupných drahách, budou se přiklánět k hodnocení sociálních nerovností a rozdílu jako nespravedlivých (Wildmannová 2005, s. 98).

Vidím tedy, že problém sociální spravedlnosti je problémem relativním, na který musíme nahlížet z několika hledisek, že představa o sociální spravedlnosti ve společnosti je vždy výsledkem různých subjektivních hodnocení a vnímání existujících sociálních rozdílů a nerovností (Krebs a kol. 2007, s. 32).

2.2 Princip sociální solidarity

Určitá míra mezilidské solidarity je jedním z předpokladů dobrého fungování společnosti, ba je přímo předpokladem její pouhé existence.

Původní formy solidarity měly podobu vzájemnosti, která byla tvořena společnou příslušností ke skupinám rodinným, příbuzenským a sousedským. S rozvojem modernity jsou pomalu primární formy solidarity nahloďavány a rozkládány, a to zejména působením trhu a státní moci. Zejména začátek 19. století byl obdobím, kdy v důsledku industrializace rychle postupoval rozklad mechanismu primární solidarity, aniž by místo nich stačily vyrůst nové mechanismy sociálního zajištění.

V tomto prostoru a za těchto podmínek se rozvíjela sekundární, člověkem uměle vytvořená solidarita. Od konce 19. století získává sekundární solidarita stále systematictější podobu, která vrcholí v instituci sociálního státu. Sociální stát reaguje na skutečnost, že lidé byli zbaveni velké části svých dřívějších sociálních opor, a ve vzniklém prostředí se snaží suplovat potřebu bezpečí pomocí uměle budovaného systému pojištění (Keller 2005, s. 91).

Večeřa (1996, s. 36) uvádí, že sociální stát je vytvářen na principu určité sociální solidarity, sociální soudržnosti společnosti, předpokládající solidární vztah a solidární jednání ve prospěch sociálně potřebných občanů. V této souvislosti se uvádí, že po druhé světové válce vznikl sociální stát jako výraz solidarity ohrožených a zahanbení bohatých.

V rámci sociální solidarity se tedy občané s vyššími příjmy podílejí na sociálním zabezpečení jedinců s nižšími příjmy a ekonomicky aktivní přispívají k úhradě sociálních dávek občanů, kteří z uznaných důvodů pracovat nemohou. V sociálním státě je tedy potřeba k sociální solidaritě vytvořit obecný sociální konsenzus; v sociálně nepříznivé situaci se přece může ocitnout každý občan sociálního státu.

Pokud takový konsenzus existuje, potom je pro všechny členy závazný, je pro ně určitým kolektivním příkazem. Na druhé straně zajišťovaná sociální ochrana a poskytované sociální jistoty stimulují sociální konsenzus ve prospěch sociálního státu.

Princip solidarity bychom neměli chápat jako příčinu expanze sociálních dávek, ale jako jednu z ústředních podmínek stability sociálního státu (Spieker 1996, s. 64).

Wildmannová (2005, s. 99) uvádí, že základem principu solidarity je poznání nutnosti harmonické spolupráce mezi lidmi. Je výrazem toho, že člověk je sociální bytost. Proto vždy a za všech okolností je svou existencí v určité míře odkázán i na druhé, je závislý soužití ve společnosti jako celku. Solidarita je výrazem lidského porozumění a pospolitosti, odpovědnosti a vzájemné soudržnosti. Je snahou o sjednocování zájmů, zejména pokud jde o hmotné životní podmínky a to na základě svobodné vůle jedinců a jejich ochoty podřídit se zájmům širšího společenství.

T. G. Masaryk (in Krebs a kol. 2007, s. 33) k tomuto konceptu uvádí: „*Solidarita je etickým příkazem neboť člověk je dlužníkem společnosti, a zřídka-li se svých práv, privilegií ve shodě s ideou solidarity, je to jen splacení dluhu za prospěch, který skýtá společnost jednotlivců, rovněž jako dluh generacím minulým, jejichž statky nakupené pílí jsou mu k dispozici, a povinností všech lidí je solidárně pracovat na rozhojnění tohoto bohatství*“.

Na sociální solidaritu můžeme nahlížet z různých úhlů a na základě toho vymezit určité typy:

- Solidarita mezinárodní – zde jde především o aktivity světových organizací.
- Solidarita celostátní – zde jde o celospolečenskou solidaritu organizovanou státem.
- Solidarita místní – v rámci užších sociálních skupin, např. firem, obcí, spolků.
- Solidarita jednotlivců a rodin.
- Solidarita mezigenerační.
- Solidarita zdravých s nemocnými.
- Solidarita zaměstnaných s nezaměstnanými (Wildmannová 2005, s. 99).

Dle Kellera (2005, s. 92) meziindividuální a meziskupinová solidarita založená na moderních hodnotách v současné době pozvolna slábne a začíná se projevovat v mnoha oblastech a vztazích (např. v souvislosti s flexibilizací práce, v souvislosti s krizí rodiny, v důsledku stárnutí populace atd.). K znovu posílení meziindividuální a meziskupinové solidarity by mohla přispět i sociální pedagogika prostřednictvím výchovy, pomoci níž se sociální pedagogika snaží vytvářet soulad mezi potřebami jedinců a společností a tím přispívat k optimálnímu způsobu života v dané společnosti (Kraus, Sýkora 2009, s. 11).

2.3 Princip subsidiarity

Subsidiaritu můžeme charakterizovat jako pomoc či poskytování pomoci. Tento princip je spojen s chápáním subsidiární, podpůrné, pomoc poskytující činnosti. Vychází z přístupu k člověku jako k individu s jedinečnými vlastnostmi, schopnostmi, dispozicemi a možnostmi, které je jednatel vlastně do určité míry povinen uplatňovat a využívat ke svému užitku i k užitku druhých lidí. Společnost by tyto schopnosti a

vlastnosti člověka měla dostatečně chránit, neustále kultivovat a rozvíjet, aby byl jedinec schopen a ochoten vynakládat dostatečné úsilí pro své sociální bezpečí i bezpečí druhých (Francová, Novotný 2008, s. 47).

Wildmannová (2005, s. 100) dále uvádí, že princip subsidiarity však současně respektuje i fakt, že lidé nežijí v izolaci, ale že jsou součástí určité menší či větší sociální skupiny. Lidé nutně vstupují do určitých vztahů a vazeb, stávají se na sobě vzájemně závislými a vytvářejí určitá společenství (rodina, hospodářská a zájmová charitativní sdružení, obce apod.).

Tato vzájemná závislost znamená, že jedinci mají vůči sobě i vzájemnou odpovědnost, že k sobě budou vzájemně solidární, a že tedy i v těchto společenstvích nastoupí akt vzájemné pomoci. Princip subsidiarity tedy zároveň zdůrazňuje význam a nutnost činnosti určitých společenství pro jištění sociálního bezpečí a povinnost státu takové aktivity podporovat.

Princip subsidiarity požaduje, aby se vzniklý problém řešil na nejnižší možné úrovni, tedy na úrovni jednotlivce či rodiny. Až po té co problém nedokázal vyřešit jedinec či rodina se řeší na vyšší úrovni, tzn. v rámci nadací, církví, sdružení a jiných prvků občanské společnosti. Stát je tak poslední instancí, jehož povinností je řešit jen ty situace občanů, které nelze uspokojivě vyřešit na nižších úrovních.

Tento princip souvisí s principem odpovědnosti. Princip odpovědnosti vyjadřuje skutečnost, že k projevu dospělého jedince patří schopnost a ochota přijmout na sebe svůj díl odpovědnosti za vlastní život i za život širší společnosti. Stát naproti tomu nese odpovědnost za vytváření takových podmínek, aby jednotlivci i skupiny mohly uplatnit své pozitivní tvůrčí síly a schopnosti (Francová, Novotný 2008, s. 48).

Dle Spiekera (1996, s. 64-65) tento princip státu nebo jiného většího společenství přikazuje přebírat jen ty úkoly, které jednotlivý občané nebo menší společenství nemohou řešit samostatně. Současně tento princip státu popř. jiným větším společenstvím před převzetím nových úkolů přikazuje hledat nové způsoby, které by posílili připravenost jednotlivých občanů tak, že by diskutované úkoly poté mohli vyřešit samostatně.

Princip subsidiarity by stále sociálnímu státu měl připomínat, že jeho dávky musí být vždy pomoci k svépomoci, že jeho úkolem není občany zaopatřovat ani převzít jejich osobní rozvoj do vlastní režie.

Princip subsidiarity spočívá na antropologickém předpokladu, že dobrá životní úroveň lidského života není závislá v první řadě na systému sociálních dávek, nýbrž na ochotě a schopnosti jednotlivého člověka převzít iniciativu, podstoupit námahu a odvést práci. Nadřazená společnost nesmí zasahovat do života podřízené společnosti tím, že je zbaví jejich kompetencí. Princip subsidiarity je východiskem k tomu, aby sociální stát nevykolejil a nezvrhl se v nesociální zaopatřovací stát, a tak nezničil i sám sebe.

2.4 Princip participace

Dle Wildmannové (2005, s. 101) v každé společnosti existuje velké množství individuálních i společenských cílů, předpokladů, schopností, zájmů a možností k určitým činnostem. Touto skutečností je v demokratických společnostech dána možnost podílet se, participovat na společenském životě. Taktéž každý sociální subjekt má své stanovené cíle a v konkrétní situaci se chová podle toho jaký má zájem a motivaci v závislosti s možnostmi a schopnostmi tyto cíle realizovat.

Základní myšlenkou participace je, že lidé, jejichž životy jsou ovlivněny nějakými opatřeními a rozhodnutími, musí mít také možnost podílet se na procesu, který vede k jejich přijímání a realizaci. V podstatě jde o to, aby lidé měli reálnou možnost podílet se na tom, co konkrétně ovlivňuje jejich život (zdraví, zajištění v nemoci, ve stáří atd.).

Uplatňování principu participace je postupným, dlouhodobějším procesem, který lze ve zkratce nazvat jako přechod od člověka jako objektu sociální politiky k člověku respektovanému, odpovědnému a plnoprávnému subjektu. Člověk přestává být pasivním příjemcem sociálně politických opatření, ale na jejich tvorbě se sám podílí a spolurozhoduje o jejich realizaci. To také předpokládá, že lidé, jedinci jsou dobře vzdělaní a informovaní, že si uvědomují svá práva i zodpovědnost zároveň, že jsou dostatečně zralí a vyspělí pro odpovědné sociální jednání a že stát je v tom podpoří (Krebs a kol. 2007, s. 36).

Francová, Novotný (2008, s. 49) uvádí, že princip participace umožňuje jednotlivcům přímý přístup k sociálně politickému rozhodování, pomáhá narušit autoritativní způsob řízení shora dolů a vylučuje kabinetní praktiky v rozhodování o sociálněpolitických otázkách.

x x x

V této kapitole jsem se zabýval čtyřmi principy sociální politiky. První dva principy (princip sociální spravedlnosti, princip sociální solidarity) jsou charakteristické rozsáhlým přerozdělováním a solidarismem. Zbývající dva principy (princip subsidiarity, princip participace) jsou naproti tomu založeny na individuální odpovědnosti a stát je až poslední instancí v povinnosti řešit sociální situaci občanů. V následující kapitole se pokusím zjistit, zda lidé stojí více o sociální jistoty nebo o svobodu a příležitosti.

3 Empirický průzkum

3.1 Cíl průzkumu

Cílem mého průzkumu je zjistit, co je považováno za sociální jistoty, jaká je jejich hierarchie a zda stojíme více o sociální jistoty nebo o svobodu a příležitosti.

Moje výzkumná otázka zní: Stojíme více o sociální jistoty nebo o svobodu a příležitosti?

3.2 Hypotéza průzkumu

Splnění cíle empirické části průzkumu spočívá v ověření stanovených hypotéz. Jak bylo popsáno v teoretické části práce, stát občanům garantuje určité sociální jistoty. Zde očekávám, že tyto sociální jistoty budou spíše upřednostňovat starší lidé než mladší generace.

Hypotéza: Starší lidé dávají přednost sociálním jistotám. Naopak mladí lidé upřednostňují svobodu a příležitost.

3.3 Metoda průzkumu

Jako nástroj sběru dat jsem se rozhodl použít dotazník, který patří mezi nejužívanější techniky, kdy respondent odpovídá na předem připravené otázky v tištěné podobě. Jedná se o metodu kvantitativního sběru dat a následné analýzy, která umožňuje zachování anonymity respondentů. Výhodou dotazníku je jednoduché a přehledné zpracování získaných informací.

Užití tohoto nástroje sběru informací se mi zdálo také vhodné proto, že mi umožnil získat hodně informací od velkého počtu respondentů za poměrně krátkou dobu. V úvodu dotazníku respondenty žádám o jeho vyplnění, proč jim ho předkládám a k čemu použiji jeho výsledky. Rovněž uvádím, že dotazník je zcela anonymní. Distribuce dotazníku cílovým skupinám byla realizována koncem ledna roku 2011. Dotazník si celkem přebralo 71 respondentů, návratnost byla 100%. Dotazník obsahuje celkem 17 otázek, z toho je 14 otázek uzavřených a 3 otázky otevřené.

První část otázek je zaměřena na získání základních faktografických dat respondentů. Jedná se o otázky 1 – 5.

Druhá část otázek zjišťuje, co lidé považují za sociální jistoty, zda jsou dostatečné a jestli by v budoucnu chtěli změnu. Jedná se o otázky 6 – 10.

Třetí část otázek má za cíl zjistit, zda lidé upřednostňují sociální jistoty nebo svobodu a příležitost. Jedná se o otázky 11 – 16.

Poslední otázka dotazníku č. 17 zjišťuje hierarchii sociálních jistot respondentů.

Pro zpracování získaných dat jsem užil metodu ručního třídění. Vytvořil jsem formulář, který obsahuje každou otázku z dotazníku i s jednotlivými možnostmi. K těmto možnostem jsem připisoval čárky podle odpovědí respondentů. Poté jsem spočítal, kolik procent respondentů považovalo kterou z uvedených odpovědí za správnou. Tyto výsledky jsem pro lepší přehlednost zaokrouhlil a získané hodnoty jsem vyjádřil pomocí tabulek nebo sloupcových grafů.

3.4 Výběr výzkumného vzorku a jeho charakteristika

Pro svůj průzkum jsem si vybral soubor osob s dělnickou profesí tzv. dělnickou třídu. Vzhledem k tomu, že v praktické části budu porovnávat názory starších a mladších jedinců, tak jsem tento soubor rozdělil do dvou skupin. První skupina je mladší populace (rozmezí věku 20 – 30 let). Druhá skupina je starší populace (rozmezí věku 45 – 55 let). Celkový počet respondentů je 71. Mladší věková skupina má 41 respondentů, starší věková skupina má 30 respondentů. Další charakteristiky výběrového vzorku znázorňuji v tabulkách č. 1 až č. 4.

Tabulka č. 1

Pohlaví	Věková skupina 20-30 let	Věková skupina 45-55 let
Muži	10	5
Ženy	31	25

Tabulka č. 2

Vzdělání	Věková skupina 20-30 let	Věková skupina 45-55 let
Základní	0	0
Vyučen/a	3	12
Vyučen/a s maturitou	12	3
Středoškolské	26	15

Tabulka č. 3

Rodinný stav	Věková skupina 20-30 let	Věková skupina 45-55 let
Svobodný/á	23	5
Ženatý/vdaná	18	17
Rozvedený/á	0	8

Tabulka č. 4

Děti	Věková skupina 20-30 let	Věková skupina 45-55 let
Ano	16	28
Ne	25	2

3.5 Zpracování výsledků a jejich analýza

Otázka č. 6 Co považujete za sociální jistoty?

U této otázky mohli respondenti dle vlastního uvážení vypsát více možností. Odpovědi jsou seřazeny v tabulce č. 5.

Tabulka č. 5

Co považujete za sociální jistoty?	Věková skupina 20-30 let		Věková skupina 45-55 let	
	počet odpovědí	%	počet odpovědí	%
bezplatná zdravotní péče	23	56,1%	24	80,0%
bezplatné vzdělávání	21	51,2%	18	60,0%
podpora ve stáří - důchod	20	48,8%	20	66,7%
podpora v nezaměstnanosti	14	34,1%	5	16,7%
stálé zaměstnání	11	26,8%	14	46,7%
rodičovský příspěvek	7	17,1%	2	6,7%
podpora bydlení	6	14,6%	7	23,3%
ochrana proti nezaměstnanosti	5	12,2%	3	10,0%
všechny druhy podpor	4	9,8%	0	0,0%
dávky při pracovní neschopnosti	3	7,3%	5	16,7%
podpora rodin s dětmi	3	7,3%	3	10,0%
přídavky na děti	1	2,4%	1	3,3%
právo na zaměstnání	1	2,4%	2	6,7%
dostatek finančních prostředků	1	2,4%	0	0,0%
pracovní příležitosti	0	0,0%	2	6,7%
vdovský důchod	0	0,0%	1	3,3%
péče o postižené děti	0	0,0%	1	3,3%

Z tabulky je evidentní, že nejvíce respondentů jak z mladší věkové skupiny, tak ze starší věkové skupiny považuje za nejdůležitější sociální jistotu *bezplatnou zdravotní péči*. Tuto sociální jistotu z mladší věkové skupiny uvedlo 56,1% respondentů a celých 80 % respondentů ze starší věkové skupiny. Další sociální jistoty se už u obou věkových skupin umístily na odlišných místech. Na dalších místech u mladší věkové skupiny se umístilo *bezplatné vzdělávání (51,2%)*, *podpora ve stáří (48,8%)* a *podpora v nezaměstnanosti (34,1%)*. Naopak u starší věkové skupiny se na dalších místech umístila *podpora ve stáří (66,7%)*, *bezplatné vzdělávání (60%)* a *stálé zaměstnání (46,7%)*. *Stálé zaměstnání* z mladší věkové skupiny uvedlo jen (26,8%) respondentů.

Výsledkem analýzy je zjištění, že obě věkové skupiny se ve velké míře shodují v tom, co nejčastěji považují za sociální jistoty.

Otázka č. 7 O které sociální jistoty byste byl/a ochoten usilovat i za cenu osobního rizika? U této otázky mohli respondenti vypsát i více možností.

Tabulka č. 6

O které sociální jistoty byste byl ochoten usilovat i za cenu osobního rizika?	Věková skupina 20-30 let		Věková skupina 45-55 let	
	počet odpovědí	%	počet odpovědí	%
žádné	10	24,4%	9	30,0%
bezplatné vzdělávání	10	24,4%	3	10,0%
proti zrušení důchodů	8	19,5%	9	30,0%
zaměstnání	7	17,1%	3	10,0%
zdravotní péče	6	14,6%	12	40,0%
podpora rodin s dětmi	3	7,3%	0	0,0%
podpora při pracovní neschopnosti	2	4,9%	0	0,0%
rodičovský příspěvek	2	4,9%	0	0,0%
podpora v nezaměstnanosti	1	2,4%	2	6,7%
ochrana proti nezaměstnanosti	0	0,0%	4	13,3%
podpora bydlení	0	0,0%	2	6,7%

U mladší věkové skupiny jsou nejčastěji uváděny dvě možnosti. První odpověď zní, že nejsou ochotni usilovat o *žádné sociální jistoty* za cenu osobního rizika. Tuto možnost uvedlo 24,4% respondentů. Druhá odpověď je, že jsou ochotni usilovat o *bezplatné vzdělávání*. Tuto možnost uvedlo taktéž 24,4% respondentů. Naproti tomu starší věková skupina na prvním místě jednoznačně uvedla, že za cenu osobního rizika

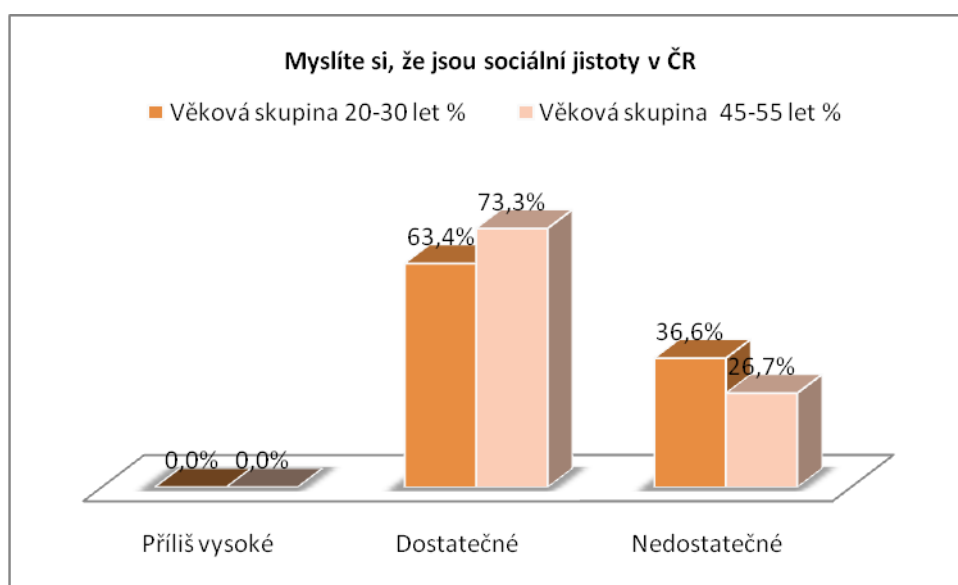
je ochotná usilovat o zdravotní péči. Tak odpovědělo 40% respondentů. Na 2. a 3. místě starší věková skupina uvedla možnost proti zrušení důchodů a také to, že nejsou ochotni usilovat o žádné sociální jistoty a to shodně 30%.

Výsledkem analýzy je zjištění, že starší věková skupina uvádí zdravotní péči o 25,4% a ochotu usilovat proti zrušení důchodů o 10,5% častěji než skupina mladší. Přesto se ukázalo, že ochota starší věkové skupiny usilovat o sociální jistoty i za cenu osobního rizika je oproti mladší věkové skupině menší o 5,6%.

Otázka č. 8 Jaké jsou sociální jistoty v České republice?

Pro lepší názornost jsem vytvořil sloupcový graf.

Graf č. 1

V otázce č. 8 nejsou příliš velké rozdíly v odpovědích obou skupin. Ani jeden respondent z obou věkových skupin nevedl, že sociální jistoty v České republice jsou příliš vysoké. 63,4% dotázaných z mladší věkové skupiny uvedlo, že sociální jistoty v ČR jsou dostatečné a 36,6% dotázaných označilo sociální jistoty v ČR za nedostatečné. Respondenti ze starší věkové skupiny ze 73,3% vnímají sociální jistoty v ČR za dostatečné a jako nedostatečné je vnímá 26,7% respondentů.

Z výsledků překvapivě vyplývá, že mladší věková skupina vnímá sociální jistoty v ČR o 9,9% méně dostačující než starší věková skupina.

Otázka č. 9 Které sociální jistoty by měl podle Vašeho názoru garantovat stát?

V této otázce mohli respondenti vypsát i více možností.

Tabulka č. 7

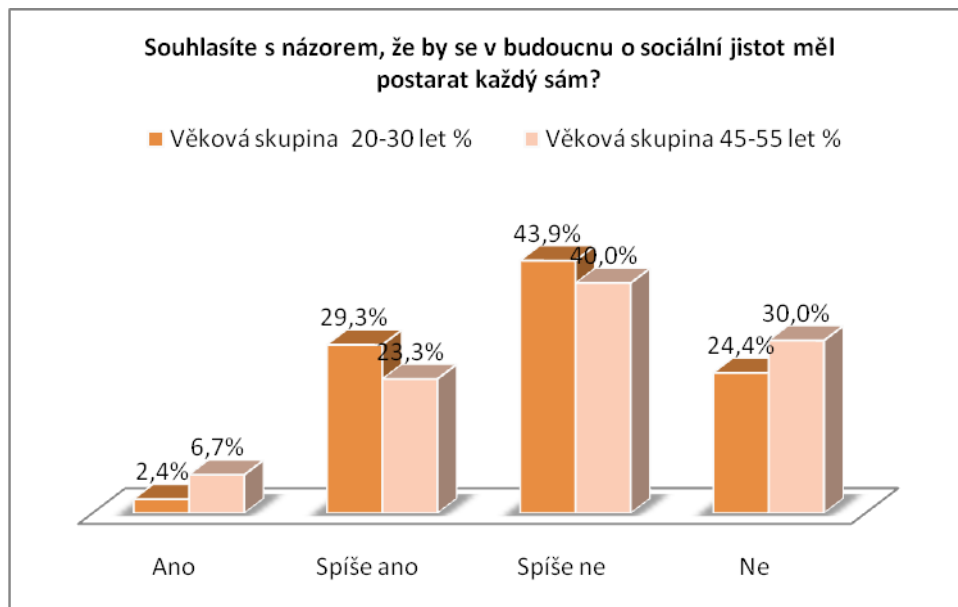
Které sociální jistoty by měl podle Vašeho názoru garantovat stát?	Věková skupina 20-30 let		Věková skupina 45-55 let	
	počet odpovědí	%	počet odpovědí	%
bezplatná zdravotní péče	28	68,3%	19	63,3%
bezplatné vzdělání	22	53,7%	17	56,7%
podpora ve stáří - důchod	21	51,2%	15	50,0%
podpora v nezaměstnanosti	7	17,1%	1	3,3%
rodičovský příspěvek	7	17,1%	1	3,3%
podpora při pracovní neschopnosti	7	17,1%	1	3,3%
podpora bydlení	4	9,8%	3	10,0%
dostatečná pomoc v tíživé situaci	1	2,4%	0	0,0%
stálé zaměstnání	1	2,4%	2	6,7%
podpora rodin	1	2,4%	0	0,0%
povinnost chodit do práce	1	2,4%	0	0,0%
plat	1	2,4%	0	0,0%
úroková sazba	1	2,4%	0	0,0%
příspěvek lidem pečujícím o postižené osoby	1	2,4%	1	3,3%
životní minimum	1	2,4%	0	0,0%
právo na práci	0	0,0%	2	6,7%

Zde vidíme první významnější shodu v odpovědích obou skupin. Nejčastěji uváděná sociální jistota, kterou by měl garantovat stát je *bezplatná zdravotní péče*, kterou uvedlo 68,3% mladších respondentů a 63,3% starších respondentů. Na druhé pozici z nejčastěji uváděných jistot je *bezplatné vzdělávání*, které uvedlo 53,7% dotázaných z mladší věkové skupiny a 56,7% dotázaných ze starší věkové skupiny. Na třetí shodně uváděné pozici obou skupin je *podpora ve stáří – důchod*. Mladší respondenti tuto možnost uvedli v 51,2% odpovědích a respondenti starší věkové skupiny v 50% odpovědích. Mezi další sociální jistoty, které byly uváděny oběma skupinami respondentů, můžeme zařadit např. *podpora v nezaměstnanosti*, *rodičovský příspěvek*, *podporu při pracovní neschopnosti* atd.

Z této analýzy výsledků vyplývá, že názor na tuto otázku, se mezi oběma skupinami zásadním způsobem neliší.

Otázka č. 10 Souhlasíte s názorem, že by se v budoucnu o sociální jistoty měl postarat každý sám?

Graf č. 2

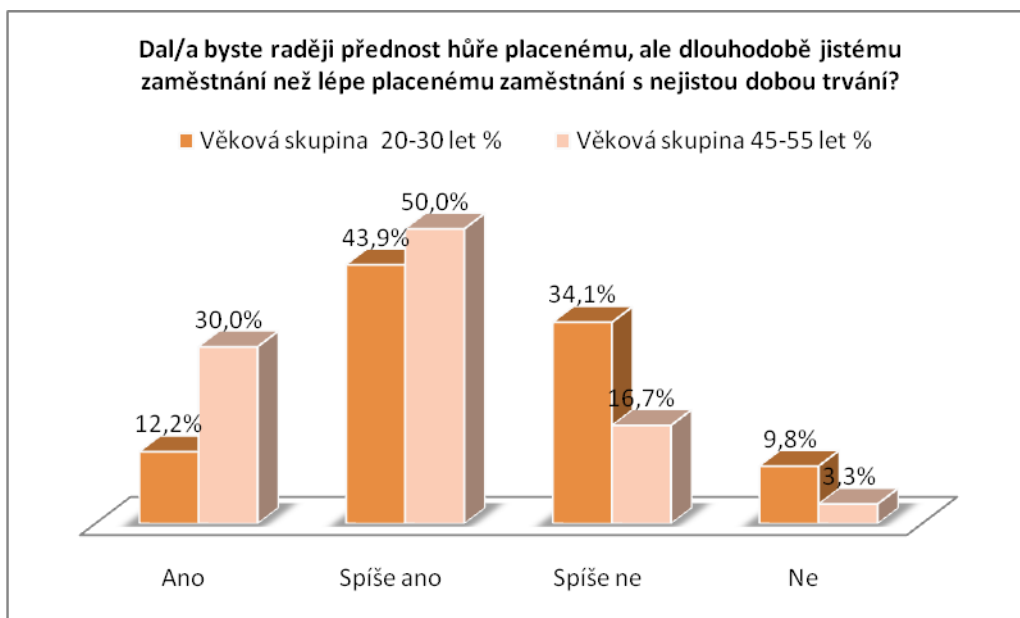

V této otázce mohli respondenti volit z možností, které uvádím v grafu. Možnost *Ano* zvolilo 2,4% respondentů mladší věkové skupiny a 6,7% respondentů starší věkové skupiny. Variantu *Spíše ano* si vybralo 29,3% dotazovaných z mladší věkové skupiny a 23,3% respondentů ze starší věkové skupiny. K možnosti *Spíše ne* se přiklání 43,9% mladších respondentů a 40% starších. S názorem, že by se v budoucnu o sociální jistoty měl postarat každý sám, *nesouhlasí* 24,4% respondentů mladší populace a 30% respondentů starší populace.

Mladší věková skupina se k výše uvedenému názoru přiklání častěji (pouze o 1,7%) než věková skupina starší.

Otázka č. 11 Dal/a byste raději přednost hůře placenému, ale dlouhodobě jistému zaměstnání než lépe placenému zaměstnání s nejistou dobou trvání?

Graf č. 3

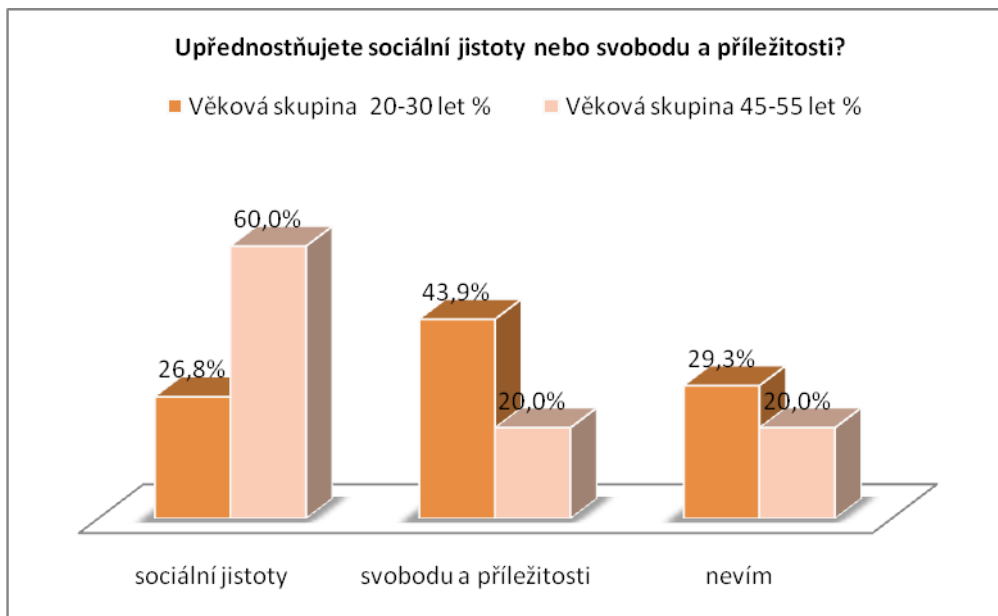

Většina respondentů si zvolila možnost *Spíše ano*. Ze starší věkové skupiny si tuto možnost vybrala celá polovina respondentů, tedy 50%. Z mladší věkové skupiny to bylo 43,9% dotazovaných. Variantu *Ano* ze starší věkové skupiny volilo 30% jedinců a z mladší věkové skupiny tuto možnost volilo 12,2% jedinců. Možnost *Spíše ne* volilo 34,1% dotazovaných z mladší věkové skupiny a ze starší věkové skupiny si tuhle možnost vybralo jen 16,7% dotazovaných. Zbývající možnost *Ne*, zaznamenala nejslabší podporu, 9,8% u mladší věkové skupiny a 3,3% u starší věkové skupiny.

Při porovnání výsledků obou skupin jsem zjistil, že hůře placené, ale dlouhodobě jisté zaměstnání by si zvolilo o 23,9% více jedinců ze starší věkové skupiny než z věkové skupiny mladší.

Otázka č. 12 *Upřednostňujete sociální jistoty nebo svobodu a příležitosti?*

Graf č. 4

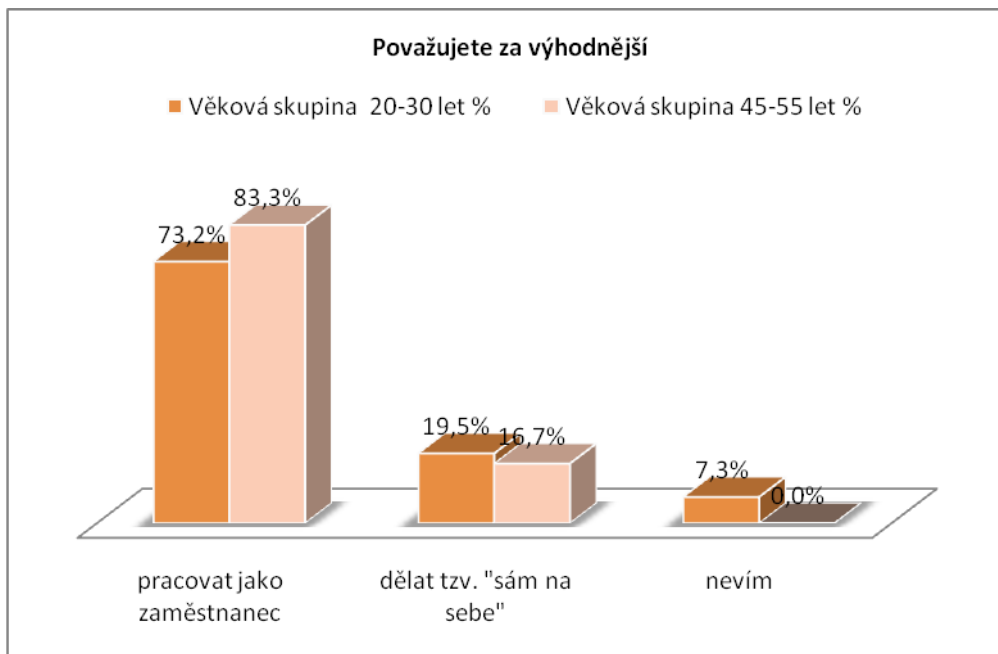

Respondenti starší věkové skupiny v této otázce upřednostňují *sociální jistoty* z 60%, naproti tomu respondenti mladší věkové skupiny jen z 26,8%. *Svobodu a příležitost* by si vybralo 43,9% mladších respondentů a 20% starších respondentů. Je zde vysoké procento dotazovaných, kteří tuto věc *nedokážou posoudit*. Ze starší věkové skupiny se jedná o 20% respondentů, u mladší dokonce o 29,3% respondentů.

Podle výsledků analýzy lze říci, že starší věková skupina o 33,2% upřednostňuje sociální jistoty než skupina mladších respondentů. Naproti tomu mladší skupina dává přednost svobodě a příležitostem o 23,9% více než skupina starší.

Otázka č. 13 Považujete za výhodnější pracovat jako zaměstnanec nebo dělat tzv. „sám na sebe“?

Graf č. 5

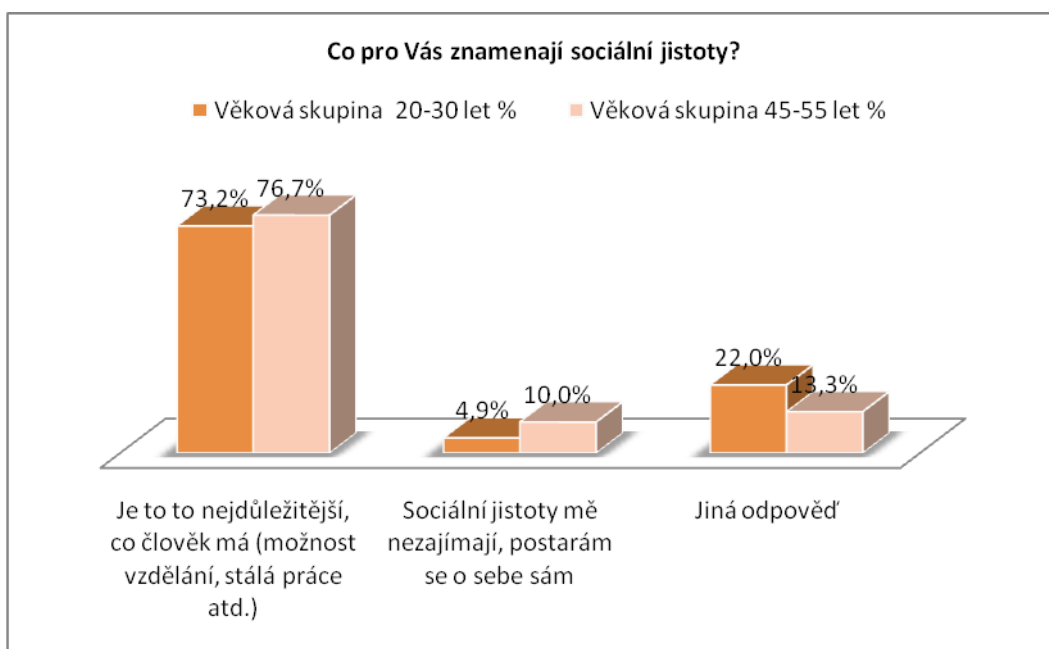

Nejvíce respondentů z obou skupin považuje za výhodnější *pracovat jako zaměstnanec*. Tuto možnost si zvolilo 73,2% mladších respondentů a 83,3% respondentů starších. Dělat tzv. „sám na sebe“ upřednostnilo 19,5% respondentů z mladší věkové skupiny. Ze starší věkové skupiny si tuto možnost vybralo 16,7% dotazovaných. *Rozhodnout se nedokázalo* 7,3% mladších jedinců.

Celkově lze vyhodnotit, že zaměstnání si raději zvolí obě věkové skupiny, ale volba této možnosti, bude u starší věkové skupiny o 10,1% častější než u skupiny mladší.

Otázka č. 14 Co pro Vás znamenají sociální jistoty?

Graf č. 6

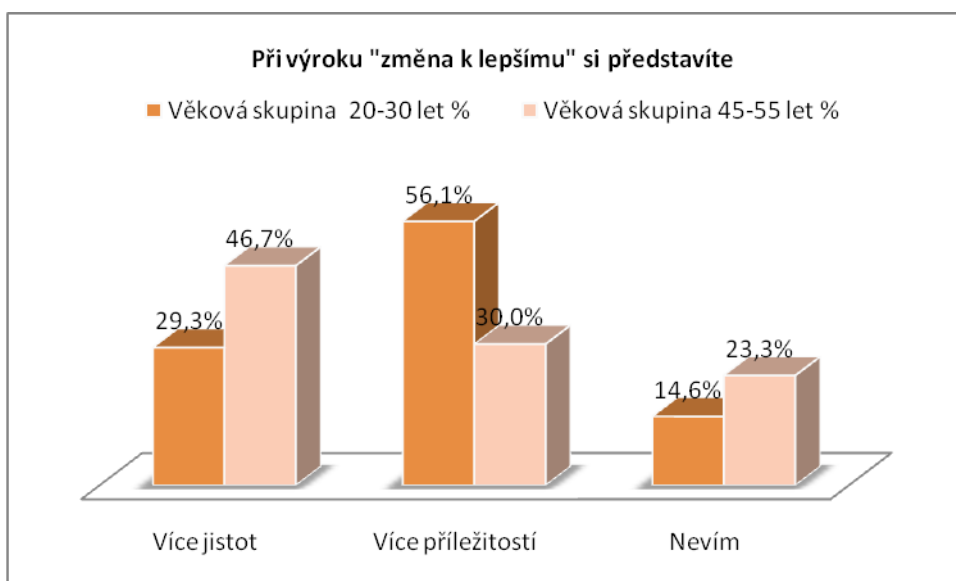

Drtivá většina lidí se ve svých názorech na sociální jistoty nachází někde mezi těmito dvěma extrémy. V této otázce jsem chtěl zjistit, k jaké krajní pozici má respondent blíže. Z grafu vyplývá, že většina respondentů se přiklání k sociálním jistotám. Z mladší věkové skupiny se jedná o 73,2% dotázaných a ze starší věkové skupiny jde o 76,7% dotázaných. 4,9% mladších jedinců a 10% starších jedinců uvádí, že sociální jistoty je nezajímají. Pro ty co se nedokázali rozhodnout, jsem uvedl možnost jiná odpověď. Tuto variantu využilo 22% dotázaných z mladší věkové skupiny a 13,3% dotázaných starší věkové skupiny. Zde nejčastěji byly uváděny odpovědi: jistoty jsou důležité, ale ne nejdůležitější; jsou důležité jen pro lidi, kteří nejsou schopni se sami o sebe postarat – nemoc, stáří, postižení.

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že 73,2% mladších respondentů a 76,7% starších respondentů se přiklání k sociálním jistotám jako k něčemu co je pro ně důležité.

Otázka č. 15 Při výroku „změna k lepšímu“ si představíte?

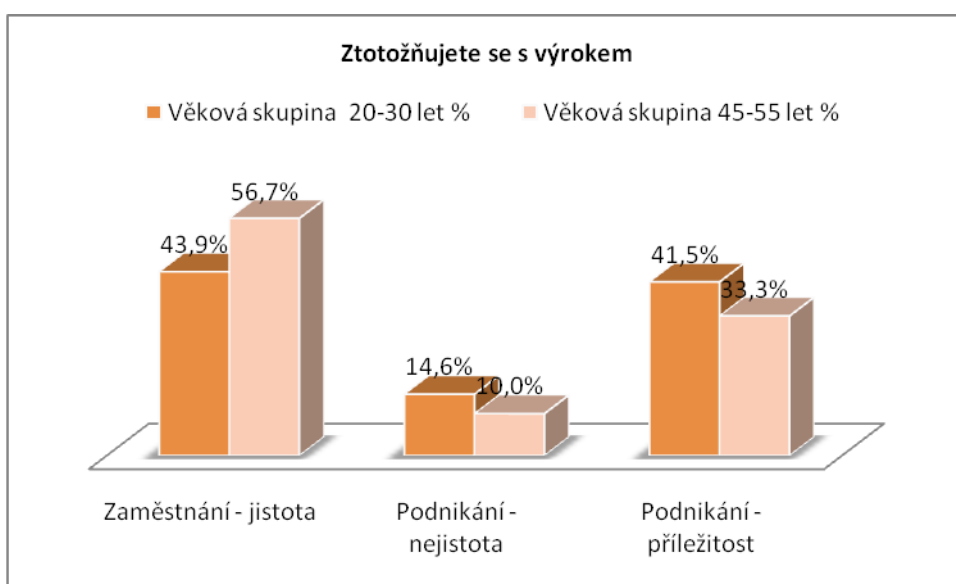
Graf č. 7

V otázce č. 15 vidíme výraznější rozdíl mezi odpověďmi obou skupin. Respondenti starší věkové skupiny častěji volili odpověď *více jistot* (46,7% proti 29,3%) a respondenti mladší věkové skupiny dávali přednost odpovědi *více příležitostí* (56,1% proti 30%). *Rozhodnout se nedokázalo* 14,6% respondentů mladší skupiny a 23,3% respondentů starší skupiny.

Otázka č. 16 Ztotožňujete se s výrokiem?

Graf č. 8

Respondenti starší skupiny *výrok zaměstnání-jistota* uvedli o 12,8% častěji než mladší skupina. *Výrok podnikání-nejistota* uvedlo o 4,6% více mladších respondentů. K *výroku podnikání-příležitost* se přiklonilo o 8,2% více respondentů z mladší věkové skupiny než respondentů ze starší skupiny.

Otázka č. 17 Určete pořadí vyjmenovaných jistot podle toho, jak jsou pro Vás důležité?

Tabulka č. 9

Určete pořadí vyjmenovaných jistot, podle toho, jak jsou pro Vás důležité.			
Věková skupina 20-30 let		Věková skupina 45-55 let	
1	bezplatné vzdělání	1	bezplatná zdravotní péče
2	bezplatná zdravotní péče	2	vyplácení důchodů
3	ochrana proti nezaměstnanosti	3	ochrana proti nezaměstnanosti
4	dávky při pracovní neschopnosti	4	dávky při pracovní neschopnosti
5	podpora v nezaměstnanosti	5	podpora v nezaměstnanosti
6	vyplácení důchodů	6	bezplatné vzdělávání
7	podpora bydlení	7	podpora bydlení

Z výsledků uvedených v tabulce vidíme především velký rozdíl na pozici 1 a 6 u mladší věkové skupiny a na pozici 2 a 6 u starší skupiny. Mladší respondenti na 1. místě uvádí *bezplatné vzdělání*, které u starší věkové skupiny obsadilo v pořadí až 6. místo. Naproti tomu respondenti starší skupiny na 2. pozici uvádí *vyplácení důchodů*. Tato sociální jistota je u mladších respondentů umístila v pořadí až na 6. místě. Zde je možné vidět jaká sociální jistota je dle věku respondentů pro danou skupinu zrovna aktuální.

3.6 Celkové vyhodnocení průzkumu

Průzkum byl proveden formou dotazníku a získaná data byla analyzována v předchozích kapitolách. Na základě těchto získaných informací a vyhodnocení souvislostí je možné ověřit platnost formulované hypotézy.

Ze skupiny otázek v dotazníku zjišťující co lidé považují za sociální jistoty, zda jsou dostatečné a jestli by v budoucnu chtěli změnu, vyplývá poznatek, že za sociální jistoty nejčastěji považujeme bezplatnou zdravotní péči, bezplatné vzdělávání, starobní důchod a starší věková skupina ještě v 46,7% odpovědích uvedla stálé zaměstnání, které bylo u mladší věkové skupiny uvedeno jen ve 26,8% odpovědích. Zde je patrné, že starší lidé

ztrátu zaměstnání ve spojení se svou existencí vnímají jako mnohem závažnější problém než generace mladší.

Dále jsem zjistil, že část dnešní mladé generace problematiku sociálních jistot vnímá ve větší míře jako neuspokojivou (o 9,9%) než generace starší. Toto překvapivé zjištění připisuji dvěma příčinám. První příčinu vidím v neustálém mediálním tlaku na veřejnost, kde se neustále probírá důchodová reforma, daňová reforma a následné zdražování, nedostatek sociálních jistot atd. Všechny tyto informace ovlivňují názor jak starší skupiny občanů tak hlavně mladší skupiny. Druhou příčinu vidím ve finanční krizi v roce 2008, kdy určitou nejistotu v zaměstnání pocítil skoro každý a tato získaná zkušenost jedince ovlivňuje i v současnosti v postoji k sociálním jistotám.

Na otázku, která zjišťovala postoj obou skupin ke změnám v sociální oblasti, zda systém sociálních jistot ponechat v podobě jaký je nebo postupně přecházet od rozsáhlého přerozdělování k individuální odpovědnosti, téměř 70% respondentů z obou skupin uvedlo, že v budoucnu takovou změnu nechtějí.

V další části dotazníku je patrné, že mladší skupina respondentů již dává přednost svobodě a příležitostem než sociálním jistotám. Tuto změnu připisuji možnostem volby v odpovědích, kde respondent dostal na výběr, zda sociální jistoty nebo svobodu a příležitosti, než jen pouhé hodnocení sociálních jistot jak tomu bylo v předešlé skupině otázek. Zde začíná volbu odpovědí čím dál víc ovlivňovat věk respondenta a s tím spojený názor, pohled na svět a další faktografický data. V závěru dotazníku se naplno projevil rozdíl věku respondentů a s nimi související jejich aktuální sociální potřeby.

Hypotézu: „starší lidé dávají přednost sociálním jistotám, naopak mladí lidé upřednostňují svobodu a příležitost“ považuji za potvrzenou.

Závěr

V této bakalářské práci jsem se pokusil vymezit problematiku sociálních jistot v základní podobě, sociální stát a čtyři možné principy sociální politiky vedoucí k zajištění sociálních jistot.

V teoretické části sociální jistoty vymezuji jako sociální práva, která občanům poskytují sociální ochranu. Tuto sociální ochranu a výši sociálních jistot zajišťuje stát, který v této souvislosti bývá označován jako stát sociální. Dle zjištěných poznatků jsem naznal, že sociální stát je institucí, bez které si moderní společnost nejde ani představit, protože je nutný pro udržení sociálního smíru a také vytváří podmínky pro slušné živobytí svých občanů. Sociální stát určuje sociální jistoty, bojuje proti nerovnosti, chudobě a tím tlumí sociální konflikt. Na druhou stranu je sociální stát podrobován kritice za údajně vysokou míru sociálních jistot, které mají za následek zavádění tzv. „sociálního pohodlí“, které vede ke snižování ekonomického růstu země. Dále kritici poukazují především na skutečnost, že sociální výdaje státu se zvyšují rychlejším tempem než samotná ekonomika, že sociální stát ekonomiku dusí svou nákladností, nízkou efektivností a přílišnou mírou regulací.

Cílem průzkumu bylo zjistit, co lidé považují za sociální jistoty, hierarchii sociálních jistot a zda starší generace dává přednost sociálním jistotám. Naopak zda mladší generace upřednostňuje svobodu a příležitost. Rozborem získaných dat v empirické části mé práce jsem zjistil, že lidé za sociální jistoty nejčastěji považují zdravotní péči, bezplatné vzdělávání, starobní důchod, zaměstnání a příklání se k sociálním jistotám jako k něčemu co je pro ně důležité. Stanovená hypotéza s tvrzením „Starší lidé upřednostňují sociální jistoty, naopak mladí lidé dávají přednost svobodě a příležitosti“ se potvrdila. Je však třeba poznamenat, že ve skupině otázek, kde nebyla možnost výběru mezi sociálními jistotami a svobodou a příležitostmi, ale jen hodnocení sociálních jistot v ČR, téměř o 10% více mladších respondentů vnímá sociální jistoty jako méně dostačující než generace starší. Zde vidím úkol pro sociální pedagogiku, vést mladé lidi k větší zodpovědnosti za svou sociální situaci a nespoléhat se na podporu státu.

Resumé

Bakalářská práce na téma „ Sociální jistoty“ pojednává o jednom z aktuálních témat, které stojí v centru politického a společenského dění

První část bakalářské práce je uvedena teoretickými kapitolami, které otvírají danou problematiku. První kapitola obsahuje vymezení pojmu sociální jistoty a dalších pojmů s nimi souvisejících. Dále zde popisují základní prameny národního a mezinárodního sociálního práva. V této kapitole je také popsán sociální stát jako výdobytek moderní společnosti, která díky rozsáhlému přerozdělování a redistribuci je nejméně zuřována bídou. Závěr kapitoly podrobněji popisuje sociální jistoty v oblasti zaměstnání, vzdělávání a zdravotnictví.

Druhá kapitola je věnována základním principům zajišťující sociální jistoty prostřednictvím sociální politiky daného státu. Podrobněji je zde popsán princip sociální spravedlnosti s dvěma jeho základními kritérii přerozdělování, dále princip sociální solidarity, subsidiarity a participace.

Praktická část měla za úkol provedeným dotazníkovým šetřením potvrdit nebo vyvrátit stanovenou hypotézu týkající se postoje mladších a starších občanů ČR k sociálním jistotám, dále zjistit co lidé považují za sociální jistoty a jejich hierarchii.

Anotace

Bakalářská práce na téma sociální jistoty se věnuje ve třech kapitolách jednomu z aktuálních politických a společenských témat. V první kapitole je definován pojem, základní prameny sociálního práva, dále zde charakterizují sociální stát a blíže se věnují sociálním jistotám v oblasti zaměstnání, vzdělávání a zdravotnictví. Druhá kapitola obsahuje základní principy sociální politiky. Třetí kapitola obsahuje vlastní průzkum, který se zaměřil na postoj lidí k sociálním jistotám, výsledky a analýzy dat získaných dotazníkem.

Klíčová slova

Sociální jistoty, sociální právo, sociální ochrana, sociální stát, sociální spravedlnost, subsidiarita

Annotation

Bachelor thesis deals with „social security“ in three chapters one of the current political and social issues. The first chapter defines the concept, basic sources of social rights, there I also characterize the welfare state and I devote to social certainties in employment, education and health. The second chapter describes the basic principles of social policy. The third chapter contains its own survey, which focused on people's attitude to social certainties, results and analysis of data obtained by questionnaire.

Keywords

Social security, social rights, social protection, welfare state, social justice, subsidiarity

Seznam literatury

1. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
2. BLAHA, L. *Spät k Marxovi*. Bratislava: VEDA, 2009, 528 s. ISBN 978-80-224-107
3. FRANCOVÁ, H. NOVOTNÝ, A. *Sociální politika v základech*. Praha: TRITON, 2008, 192 s. ISBN 978-80-7387-125-3
4. HAUSER, M. *Sociální stát a emancipační otázka*. In *Sociální stát a kapitalismus*. Praha: Svoboda Servis, 2007. První část, s. 16. ISBN 978-80-86320-48-9
5. KELLER, J. *Soumrak sociálního státu*. Praha: SLON, 2005, 160 s. ISBN 80-86429-41-5
6. KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo*. Praha: C. H. Beck, 2007, 191 s. ISBN 978-80-7179-620-6
7. KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, 63 s.
8. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. Praha: Aspi, 2007, 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1
9. MASARYK, T. G. *Masarykův slovník naučný*. In *Sociální politika*. Praha: ASPI, 2007. Kapitola 1, s. 33.
10. MAŤEJŮ, P., VLACHOVÁ, K. *Nerovnost, spravedlnost, politika*. Praha: SLON, 2000, 404 s. ISBN 80-85850-82-6
11. RAWLS, J. *Teória spravedlivosti*. In *O slobode a spravedlivosti*. Bratislava: ARCHA, 1993. Druhá část, s. 95. ISBN 80-7115-047-9
12. SPIEKER, M. *Sociální stát a jeho krize*. Praha: Česká křesťanská akademie, 1996, 80 s. ISBN 80-85795-26-4
13. TOMEŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, 2001, 264 s. ISBN 80-86484-00-9
14. TOMEŠ, I. KOLDINSKÁ, K. *Sociální právo Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, 2003, 267 s. ISBN 80-7179-831-2
15. VÁŇE, J. *Proměny spravedlnosti. Pokus o typologii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 174 s. ISBN 978-80-7380-053-6
16. VEČEŘA, M. *Sociální stát východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 104 s. ISBN 80-901424-6-X

17. WILDMANNOVÁ, M. *Sociální politika*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 131 s. ISBN 80-210-3657-5
18. WILDMANNOVÁ, M. *Základy sociální politiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 131 s. ISBN 80-210-3652-4
19. ZACHER, H. F. *Grundfragen theoretischer und praktischer sozialrechtlicher*. In *Sociální právo*. Praha: C. H. Beck, 2007. Kapitola 3, s. 22.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – dotazník

DOTAZNÍK

Vážení přátelé, chtěl bych Vás požádat o trochu vašeho času pro vyplnění krátkého dotazníku, jehož výsledky se stanou součástí mé bakalářské práce na téma „Sociální jistoty“. Dotazník je zcela anonymní a bude použit jen pro účely mé práce.

1) Jste?

- a) Muž
- b) Žena

2) Do jaké věkové kategorie patříte?

- a) 20 – 30 let
- b) 45 – 55 let

3) Jakého stupně vzdělání jste dosáhl/a?

- a) Základní
- b) Vyučen/a
- c) Vyučen/a s maturitou
- d) Středoškolského

4) Jaký je Váš rodinný stav?

- a) Svobodný/á
- b) Ženatý/vdaná
- c) Rozvedený/á

5) Máte děti?

- a) Ano
- b) Ne

6) Co považujete za sociální jistoty. Vyjmenujte:

.....
.....

7) O které sociální jistoty byste byl ochoten usilovat i za cenu osobního rizika?

.....
.....

8) Myslíte si, že jsou sociální jistoty v České republice?

- a) Příliš vysoké
- b) Dostatečné
- c) Nedostatečné

9) Které sociální jistoty by měl podle Vašeho názoru garantovat stát? Vypište.

.....
.....

10) Souhlasíte s názorem, že by se v budoucnu o sociální jistoty měl postarat každý sám?

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Ne

11) Dal/a byste raději přednost hůře placenému, ale dlouhodobě jistému zaměstnání než lépe placenému zaměstnání s nejistou dobou trvání?

- a) Ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Ne

12) Upřednostňujete sociální jistoty nebo svobodu a příležitosti?

- a) Sociální jistoty
- b) Svobodu a příležitosti
- c) Nevím

13) Považujete za výhodnější:

- a) Pracovat jako zaměstnanec
- b) Dělat takzvaně „sám na sebe“

14) Co pro Vás znamenají sociální jistoty?

- a) Je to, to nejdůležitější, co člověk má (možnost vzdělávání, stálá práce atd.)
- b) Sociální jistoty mě nezajímají, postarám se o sebe sám
- c) Jiná odpověď

.....
.....

15) Při výroku „změna k lepšímu“ si představíte:

- a) Více jistot
- b) Více příležitostí
- c) Nevím

16) Ztotožňujete se s výrokem:

- a) Zaměstnání – jistota
- b) Podnikání – nejistota
- c) Podnikání – příležitost

17) Určete pořadí vyjmenovaných jistot, podle toho, jak jsou pro Vás důležité: a) bezplatné vzdělávání, b) ochrana proti nezaměstnanosti, c) dávky při pracovní neschopnosti, d) podpora v nezaměstnanosti, e) vyplacení důchodu, f) podpora bydlení, g) bezplatná zdravotní péče

.....

Děkuji Vám za váš čas.